

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра дошкільної та початкової освіти

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
ПРОФІЛАКТИКИ АГРЕСИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності: 012 Дошкільна
освіта. Альтернативна освіта.

Бур'ян Олени

Керівник: докт. пед. наук, проф. Лесіна Т.М.

Рецензент: к. псих. н., доц. Мазоха І.С.

Ізмаїл – 2023

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти

протокол № 6 від «04»
січня 2023р.

Завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти

Іванова Д.Г.

(прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист

на відкритому засіданні ЕК

«17» січня 2023р.

Оцінка 45 добре

(за стобальною шкалою)

(за традиційною шкалою)

Богова ЕК

Лесіна Т.М.

(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО- МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
1.1. Агресивна поведінка як психологічне явище та психолого-педагогічна проблема	9
1.2. Особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку	13
1.3. Специфіка проявів агресії у дітей старшого дошкільного віку	31
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	35
2.1. Профілактика агресивної поведінки у дитячому середовищі закладу дошкільної освіти	35
2.2. Психолого-педагогічні умови профілактики агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку	42
2.3. Педагогічний зміст роботи з корекції агресивної поведінки дітей	47
Висновки до розділу 2	51
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	53
3.1. Аналіз діяльності закладу дошкільної освіти з профілактики агресивної поведінки старших дошкільників	53
3.2. Діагностика агресивної поведінки у дитячому середовищі ЗДО	62
3.3. Рекомендації для батьків щодо профілактики агресивної поведінки у дошкільників	74
3.4. Комплекс заходів щодо профілактики агресивної поведінки старших	77

дошкільнят в закладах дошкільної освіти	
Висновки до розділу 3	83
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	85
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Дошкільне дитинство — важливий період у всебічному розвитку дитини та підготовці до його майбутнього, шкільного життя. Типові для цього часу особливості фізичного, інтелектуального та психічного розвитку малюків дозволяють активно підготувати їх до періоду навчання.

Провідною лінією розвитку, основною метою є розвиток розумових, художньо-творчих здібностей і специфічних видів діяльності дитини. Вирішального значення набуває формування у дошкільника активно-пізнавального ставлення до оточуючої дійсності, уміння успішно орієнтуватися в усьому розмаїтті предметів і явищ, здатності доволіно регулювати свою пізнавальну діяльність. Це ті внутрішні передумови, які забезпечують продуктивність розумової діяльності дитини, визначають легкість і швидкість засвоєння нової інформації, здатність її творчого використання у вирішенні широкого кола життєвих завдань.

Дослідженням проблеми прояву агресії на фундаментально-теоретичному і прикладному рівнях займалися вчені різних шкіл та напрямів (Р. Ардрі, А. Бандура, А. Х. Басс, Л. Берковіц, Р. А. Берон, Д. Долорд, Д. Зільман, К. Лоренц, Н. Е. Міллер, Д. Тедеші, Р. Фельсон, С. Фешбах, З. Фрейд та ін.). Розробці практичної сторони гніву як прояву агресії присвячені праці ряду зарубіжних і вітчизняних науковців: К. Додж, М. Каплан, К.С. Лебединської, Ю. Б. Можгінського, А. Патерсон, М.М. Райської, А.І. Стаценко, Г.Е. Сухаревої, Р. Хусман та ін.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні психолого-педагогічних умов профілактики агресивної поведінки у дітей, розробці та апробації програми тренінгу з профілактики агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. здійснити аналіз наукових фондів із проблеми;
2. визначити особливості психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку та специфіку проявів агресії у дітей визначеної вікової категорії;
3. виокремити психолого-педагогічні умови профілактики агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку у контексті роботи ЗДО;
4. здійснити діагностику агресивної поведінки у дитячому середовищі ЗДО;
5. розробити та апробувати програму тренінгу з профілактики агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку;
6. розробити методичні рекомендації щодо профілактики агресивної поведінки у дошкільників.

Об'єкт дослідження – агресивна поведінка дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови профілактики агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Для вирішення поставленої мети використано наступні **методи** дослідження:

1. теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, абстрагування, аналогія, моделювання) для опрацювання наявної наукової та практичної психолого-педагогічної літератури.
2. емпіричні (діагностувальні методики, педагогічне спостереження тощо).

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх врахування у процесі роботи психолого-педагогічної служби ЗДО, використання методичних матеріалів дослідження у роботі вихователів, батьків та інших учасників освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного віку у напрямі профілактики агресивної поведінки дітей., Отримані результати будуть корисні для закладів дошкільної освіти, які

здійснюють формування майбутніх громадян, оскільки доповнюють уявлення про якість, які сприяють ефективнішому навчанню та вихованню дитини. Отримані результати доцільно враховувати під час побудови тренінгів, психокорекційних занять, які спрямовані на підвищення продуктивності навчально-виховного процесу.

Результати експериментального дослідження апробовано під час участі в науково-практичній конференції: XII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів з нагоди Всеукраїнського дня науки «Пріоритетні напрями європейського наукового простору: пошук студента» (17 травня 2022 року, м. Ізмаїл).

Експериментальна база дослідження – м. Ізмаїл, ЗДО №5 «Гвоздичка».

Структура роботи – робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаної літератури, загальна кількість сторінок – 91.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Агресивна поведінка як психологічне явище та психолого-педагогічна проблема

Проблеми, викликані агресивними проявами, особливо асоціального характеру, є дуже актуальними, оскільки ЗМІ щоденно повідомляють про повсюдність насильства в нашому суспільстві в його екстремальному та ефектному аспекті: вбивства, пограбування, звалтування, збройні напади тощо. Тому агресія розглядається як соціальна проблема, вирішення якої очікується, наукове вивчення причин насильства, а також засобів зниження їх поширеності має основне значення у світі, що характеризується зростанням агресії. на рівні міжособистісних відносин, а також на рівні міжнародних.

Як і багато інших психологічних концепцій, терміни «агресія» та «насильство» належать як до загальної мови, так і до технічного арсеналу психології, і ці дві точки зору можуть не обов'язково збігатися.

Агресію або агресивну поведінку можна визначити як таку форму поведінки, орієнтовану в деструктивному сенсі, щоб заподіяти шкоду, яка може бути матеріальною, психологічною, моральною або змішаною. Отже, акт агресії, агресивної поведінки може бути спрямований на такі об'єкти, як будинок, меблі, посуд, людей або і те, і інше. На протилежному полюсі агресії знаходиться просоціальна поведінка. Найпоширенішими та відомими формами агресивної поведінки є правопорушення та злочинність. Більш повне визначення агресії полягало б у тому, що агресія — це будь-яка форма поведінки, спрямована на об'єкти, людей або на себе з метою заподіяння шкоди, поранення, руйнування чи шкоди.

Існують три пояснювальні теорії агресивної поведінки:

1. Агресія є вродженою, цю позицію займають такі автори, як Зігмунд Фрейд і Конрад Лоренц; На думку Фрейда, люди народжуються з інстинктом агресії та насильства.

2. Агресія – це відповідь на фрустрацію. Ті, хто підтримує це твердження, виходять із переконання, що агресія визначається зовнішніми умовами. Найбільш популярною і відомою є теорія фрустрації-агресії, сформульована Дж. Доллардом, пізніше теорія Долларда була переглянута.

3. Агресія – це засвоєна соціальна поведінка. Це положення пов'язане, зокрема, з ім'ям А. Бандури, який формулює теорію соціального навчання агресії. Відповідно до цієї теорії, агресивній поведінці навчають кількома способами: безпосередньо нагороджуючи або караючи певну поведінку; спостерігаючи за поведінкою інших, особливо дорослих (Гаримович Е. З., 2018).

Агресія визначається як тенденція атакувати фізичну або психічну цілісність іншої живої істоти. Але за цим простим визначенням криється велика двозначність цього поняття. З такої точки зору агресія розташована на рівні диспозицій, представляючи ту напругу, яка приводить тіло в рух, поки мотивація поведінкового акту не буде зменшена або задоволена.

Отже, можна сказати, що в широкому, широкому сенсі агресія позначає загальну характеристику живих організмів щодо збудливості та дослідницької діяльності, необхідних для задоволення основних потреб (харчові, захисні, сексуальні тощо).

У більш вузькому сенсі, маючи на увазі виключно людину, агресивна поведінка – це образлива вербальна або дійова поведінка, спрямована на приниження, мінімізацію або навіть фізичне придушення інших, знищення об'єктів, що мають соціальне значення, або проти себе.

Тому агресія, яка не завжди є синонімом насильства, може проявлятися в багатьох різних формах поведінки. Агресивні асоціальні дії найчастіше привертають увагу через їх видовищний характер та небезпечний потенціал, який вони представляють. Вони переходять від погрозливих жестів до

вбивства, використовують силу агресора або посередника (зброю) і можуть бути використані опосередковано на предметах. Більш-менш велика толерантність суспільства до них залежить від того, з якого порогу вони стають злочинами, які розглядаються як злочини (Запухляк О. З., 2019).

Агресія не означає насильство. Хоча агресивну поведінку часто плутають з насильницькою поведінкою, вони є принциповими відмінностями. Насильство виражається явним бажанням заподіяти шкоду, заподіяти шкоду, але це можна зробити без агресії, без прояву ініціатором агресивної поведінки. Наприклад, отруєння людини дійсно є агресивним актом, але воно не передбачає насильства. Агресія не завжди спрямована за межі суб'єкта. Бувають ситуації, коли агресивна поведінка спрямована на самого суб'єкта, в даному випадку говорять про аутоагресивну поведінку. Але й тут розрізняють серйозні аутоагресивні дії, такі як самогубство, самокалічення та легкі аутоагресивні поведінки, які можуть загрожувати здоров'ю, але не таким очевидним чином. В останньому випадку можна говорити про куріння, алкоголь, наркотики тощо.

Залежно від агресора або особи, яка веде агресивну поведінку, агресію можна класифікувати на

1. агресія молодого людини та агресія дорослої людини;
2. чоловіча агресія та жіноча агресія;
3. індивідуальна агресія та колективна агресія;
4. спонтанна агресія та навмисна агресія.

Залежно від засобів, які використовуються для здійснення агресивних намірів, агресію можна поділити на: фізичну і вербальну агресію.

Пряма агресія, яка має прямий вплив на особу агресії, і непрямая агресія, у випадках, коли між агресором і агресором, жертвою агресивної поведінки можуть з'явитися посередники.

Класифікація агресії за переслідуваними цілями:

1. Агресія, яка має як неявну чи явну мету отримання певної вигоди, матеріальної вигоди

2. Агресія, основною метою якої є травмування, а іноді навіть знищення жертви.

Залежно від форми прояву агресії вона може бути: насильницька агресія та ненасильницька, прихована та явна агресія.

Агресивна поведінка – це, перш за все, зовні виражена дія, спрямована проти іншої людини. Зазвичай така поведінка носить короткочасний (тимчасовий) характер і змінюється в залежності від особливостей ситуації або зміни однієї ситуації іншої. Агресивна поведінка описується у вигляді:

- а) дії як такої (наступ, атака, напад);
- б) дії проти певного об'єкта, в т. ч. людини, що стає жертвою агресії;
- в) дії з урахуванням ситуації – її специфіки, сприяє агресивній атаці або провокує її (Ларіна Т. О., 2018).

Розкриваючи базові особливості агресивної поведінки, дослідники відзначають, що ця дія спрямована на заподіяння шкоди або шкоди іншій живій істоті, що прагне уникати подібного з собою поводження. Об'єкт агресивної поведінки і його витoki визначаються згідно ситуації. Наприклад, фрустрація як джерело агресії розглядається в якості зовнішнього, а не внутрішнього чинника. Агресивна поведінка не ототожнюється з емоцією, мотивом або установкою, хоча вони можуть впливати на прояви агресії. Правда, деякі внутрішні чинники в зміст агресивної поведінки включаються, зокрема намір образи.

Питання диференціації та структури агресивності особистості відносяться до проблеми складу її компонентів. У дослідженнях, присвячених диференціації, акцент робиться на розрізненні компонентів, в дослідженнях структури, навпаки, на характері їх взаємовідносин. У термінах факторного аналізу базові характеристики враховуються при визначенні складу агресивності особистості, окремий фактор показує окрему структуру базових характеристик, які увійшли в розглянутий фактор, котрий свідчить про користь диференціації агресивності особистості.

Вчені апріорі виділяють в якості базових наступні характеристики (склад) агресивності особистості: схильність до нападу (атаки), непряму агресію, дратівливість, негативізм, обурення (почуття образи), підозрілість, вербальну агресію. В результаті факторного аналізу даних були виділені два фактори: «агресивність» (схильність до нападу, непряма агресія, дратівливість, вербальна агресія) і «ворожість» (обурення, підозрілість). На користь окремих структур свідчили базові характеристики, що увійшли в чинники «агресивність» і «ворожість», на користь диференціації агресивності особистості - власне чинники «агресивність» і «ворожість».

1.2. Особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку

Період найбільш справжнього дитинства", "вік благодаті", стадія дитини дошкільного віку характеризується важливими перетвореннями з точки зору соматичного, психічного та стосункового розвитку. Рамки дитячого садка, в які включені більшість дітей дошкільного віку, розмножуються урізноманітнює взаємини з оточуючими, розширює кругозір пізнання дитини, сприяє поглибленню протиріч між вимогами, зовнішніми запитами і внутрішніми можливостями дитини, яке власне і є джерелом психічного розвитку (Євтушенко І. В., 2017).

Домінуючою діяльністю цього етапу залишається гра, але вона все більше співвідноситься з навчально-виховними завданнями, з елементами праці і творчості. Все це сприяє поступовому ускладненню і диференціації пізнавально-операційних процесів дошкільника, зміні ставлення до навколишнього середовища, розширенню стосунків з оточуючими, роблячи його готовим до переходу на новий етап у 6 років. 7 років, навчання в школі. Якщо «суттєва особливість дитини полягає в тому, щоб існувати як істота в процесі становлення», дошкільний вік знаменує собою відкриття зовнішньої реальності.

Характеристика сенсорних процесів . Сенсорно-перцептивні процеси розвиваються і вдосконалюються в тісному зв'язку з процесом росту і дорослішання, з новими змінами в плані діяльності і відносин дитини з природним соціальним середовищем.

У дошкільному віці формується периферичний сегмент аналізаторів. Подальший розвиток їх чутливості і все більш точне розрізнення властивостей предметів і явищ є наслідком розвитку і вдосконалення центральної, коркової діяльності аналізаторів, активної участі другої сигнальної системи в діяльності аналізу. і диференціації.

Поглиблюється і перебудовується чутливість усіх аналізаторів, але найбільшу вагу мають слуховий і зоровий. Загалом приблизно до 5 років дошкільнята розрізняють і називають основні кольори спектру, а також проміжні. Тактильна чутливість розвивається в тісному зв'язку з кінестетичної через контакти з предметами, підпорядковуючись зору і слуху. Розвиваються й інші форми чутливості: нюхова, смакова, кінестетична, пропріоцептивна та ін.

Комплексне пізнання різноманіття предметів і явищ здійснюється через сприйняття, які підпорядковують і об'єднують відчуття, виокремлюючи, індивідуалізуючи, по відношенню до дошкільника. Таким чином, «хоча все ще афективно і ситуативно заряджені», сприйняття поступово відокремляться від конкретних особливостей ситуацій і афективних значень, більше зосереджуючись на об'єкті, на його реальних, об'єктивних характеристиках (Лящук Л. К., 2018).

Поступово в грі, особливо дидактичних, здійснюється перехід від спонтанного, неорганізованого сприйняття до організованого, навмисного, цілеспрямованого сприйняття, яким є спостереження, важливу роль у якому відіграють діяльність, мова, попередній досвід.

Організуються і вдосконалюються деякі складні форми сприйняття: *сприйняття простору, часу, руху* . Таким чином, відображення просторових властивостей об'єктів (таких як: розмір, форма, рельєф,

просторове положення тощо) передбачає взаємодію кількох сенсорних модальностей (зорової, тактильної, кінестетичної тощо), а також відокремлення значущих від них. властивостями також сприяє напрямок і словесне підкріплення. Поступово дитина усвідомлює часову послідовність тих чи інших подій і тривалість їх розвитку, при цьому важливу роль відіграють практичні дії, організовані ігри, програма навчально-виховної діяльності в дитячому садку.

Порівняно з ефектами поля або центрування, які залишаються відносно постійними, перцептивні дії, які включають «дослідження конфігурацій», зміщення погляду та його точок фіксації, розвиваються прогресивно.

Однак у складній конфігурації подразників дитина сприймає лише ціле, не аналізуючи частини та не синтезуючи їхні зв'язки; цей дефект активного дослідження пояснює синкретизм сприйняття дошкільника або його глобальність (Філімошкіна Н.К., 2018).

Психологічні дослідження підкреслили той факт, що перехід від недиференційованого сприйняття до організованого і систематичного сприйняття навколишнього середовища не відбувається спонтанно; передбачає організацію навчально-виховної діяльності, в якій дитина безпосередньо діє з предметами та їх заміниками.

На основі «спожитого» перцептивного досвіду формуються уявлення пам'яті, які в дошкільному віці стають тим більш оперативними, чим практичні дії дитини з предметами. багатші, частіші, в них виділення одних ознак і затемнення інших.

У дошкільному віці **уявлення** мають інтуїтивний, ситуативний характер і наповнені конкретними, окремими елементами. Паралельно з уявленнями пам'яті розвиваються і уявлення уяви. Пізнавальна функція уявлень особливо розвивається після 4 років, сприяючи процесу розуміння, злагодженості психічного життя, даючи дошкільнику можливість подумки проживати минуле і майбутнє в сьогоденні, реальне і уявне в дії.

У формуванні уявлень слово виконує регулятивну функцію, допомагаючи виокремити деякі більш важливі властивості предметів, підвищити їх чіткість і стійкість, актуалізувати минулий досвід і інтегрувати його в теперішній або навіть майбутній. «Репрезентації стають – через багат шарову підтримку знань, яку вони містять – посередниками знань, резервуарами знань».

Характеристика інтелекту. Інтелект включає в себе систему відносин, діяльності і вищих психічних процесів (інтелект, мислення, пам'ять, уява, мова), в рамках яких мислення становить центральний психічний процес, «основний стан», що орієнтує, керує і оцінює всі інші психічні процеси і функції.

У концепції Піаже ця стадія є «доопераційною», «репрезентативного інтелекту», «символічного мислення» та «передконцептуальною». Відбувається інтенсивний розвиток, який включає «розширення репрезентативної символіки», інтерналізацію дій, розвиток вербальної комунікації, слово та речення, що утворюють способи схематизації та інтеграції. Пізнавальна діяльність здійснюється за допомогою уявлень, що конденсують конкретні і характерні властивості предметів і явищ, їх також називають «уявленнями».

Мислення дошкільника є допонятійним або квазіпонятійним, оперуючи низкою конструктів, які не є ні індивідуальними, ні загальними поняттями. «У своїй повноті прекоцепт є, таким чином, схемою, розташованою на півдорозі між сенсомоторною схемою та концептом у термінах асиміляції та різновидом образного символу в термінах його репрезентативної структури». Після **3 років інтелект** перевершує символічну фазу, переходячи до іншого підетапу: проста інтуїція (4-5 років) і артикульована або напівоперативна інтуїція (між 5/6-7/8 роками); від 4 до 7 років ми спостерігаємо поступову координацію репрезентативних відносин, тобто зростаючу концептуалізацію, яка приведе дитину від символічної або передконцептуальної фази до порогу операцій» (Пугач Л. М., 2021).

Мислення *інтуїцією* воно прогресує порівняно з доконцептуальним або символічним мисленням, оскільки воно стосується не «окремих фігур», а загальних конфігурацій, залишаючись орієнтованим в одному напрямку. Хоча інтуїція веде до рудименту логіки, вона реалізує її у формі уявлень, а не розумових операцій. Таким чином, хоча «артикульована інтуїція» наближається до операції і, згодом, перетворюється в саму операцію, вона залишається жорсткою і незворотною, ще не будучи власне «групуванням». Подібно до «символічного мислення передконцептуального порядку», з якого воно безпосередньо походить, інтуїтивне мислення продовжує, у певному сенсі, сенсомоторний інтелект, будучи різновидом дії, що виконується в думці».

Ми також знаходимо на цій генетичній стадії деякі характеристики мислення, які були виявлені на попередній стадії, такі як «егоцентризм». Перебуваючи в центрі світобудови, не вмючи правильно, адекватно відрізнити об'єктивну реальність від особистої, дитина все одно співвідносить події з собою, зі своїми індивідуальними схильностями. З егоцентризму мислення випливає ще одна його особливість, а саме штучність, віра в те, що дорослий має необмежену владу у Всесвіті. Хоча в міру посилення процесу соціалізації мислення дошкільника значно прогресує, воно залишається мисленням синкретичним, заснованим на більш-менш випадковому зв'язку властивостей предметів, на змішуванні частини і цілого (Дронова О. С., 2021).

Ситуативно-конкретний характер мислення випливає з того, що воно «навантажене» сприйняттями і уявленнями, несуттєвими, сугестивними елементами. Дитина класифікує та узагальнює за ситуативними, імпресіоністичними, функціональними, а не раціонально-логічними критеріями. Л. С. Виготський і Д. Б. Ельконін шляхом проведених дослідів виділили конкретний, інтуїтивний характер і практичну спрямованість мислення. Піаже вважав мислення дитини дошкільного віку доопераційним, воно залишається приналежністю перцептивної незворотності. Дитина не в

зможі перейти від аспектів форми, кольору, сприйнятих сприйняттям, до фіксації інваріантності, постійних зв'язків, того, що є постійним і ідентичним у речах, явищах, таких як: збереження речовини, ваги, об'єму (Дроздов О. Ю., 2015).

Визначальними для дошкільників є організація оперативних структур мислення, поява емпіричних уявлень, які, хоч і не скоординовані й не організовані в цілісні системи, мають велике значення в процесі пізнання. Мислення. У всякому разі до 6 років мислення набуває відносно складну загальну (неспецифічну) працездатність.

Відносно процесу встановлення розумових операцій Ж. Піаже високо оцінює: «Нова поведінка ніколи не виникає як різка і непередбачена у всіх сферах психічного життя, вона завжди підготовлена серією попередніх, більш примітивних форм поведінки, порівняно з якими вона не становить нову диференціацію та координацію. Таким чином, дошкільний вік розглядається як період організації та підготовки до розвитку мислення, завершення конкретних операцій.

У тісному зв'язку з еволюцією *мислення* розвивається і *мова*, причому якісний стрибок, зафіксований у розвитку пізнавальних процесів, пояснюється розвитком мови. Хоча вони не є ідентичними явищами, мислення і мова перебувають у тісній єдності та взаємообумовленості. Дитина звертається до дійсності, але мова допомагає їй відійти від неї, сприйняття і уявлення набувають значення через вербалізацію. «Мислення не виражається словами, але здійснюється словами; ... кожна ідея має рух, хід, розвиток, який реалізується як внутрішній рух через цілий ряд планів, як перехід думки в слова і слова в думці» (Ігнат'єва О.В., 2016).

Мова дошкільника розвивається в усіх аспектах: фонетичному, лексичному, семантичному, як граматична структура, так і виразність. Він збагачується в кількісному відношенні, а різниця між активним і пасивним словниковим запасом непомітно зменшується, так що в 6 років його

активний словниковий запас становить понад 3500 слів. Пізнання у дітей, як відомо, починається з практичних дій з предметами. Поступово зовнішні дії переходять у вербальні і, нарешті, ці операції інтерналізуються, розгортаючись у внутрішній мові, у скороченій і дещо автоматизованій формі; вони стають операціями та інтелектуальними діями. Тісний взаємозв'язок між когнітивним і комунікативним яскраво проявляється у дошкільнят і молодших дошкільнят через мислення вголос».

Вербальне спілкування має інтенсивний розвиток, переходячи від ситуативної мови до контекстної. Між 4 1/2 роками та 5 1/2 роками з'являється внутрішня мова з наслідками значуща в інтелектуальному розвитку дитини, являючи собою фундаментальний механізм мислення. Посилюється: пізнавальна і регулятивна функції мови. **Виразність** мови, її багатство виявляються як у посиленні експліцитності мови, так і в збільшенні довжини речення. Хоча вимова має еволюцію з точки зору правильності, вона не є ідеальною, оскільки можливі пропуски, заміни, інверсії звуків.

Наявність вад мовлення, які є відхиленням від нормального розвитку мови (найпоширенішими є дислалія, ринолалія, заїкання), потребують їх своєчасного виявлення та корекційного логопедичного лікування. Необхідно враховувати, що багато дефектів мовлення, що зберігаються в цьому віці, зумовлені або слабким функціональним розвитком звукоартикуляційного апарату, або недостатнім розвитком фонематичного слуху (Вольська М. М., 2016).

Разом із лексичним фоном відбувається засвоєння значення слів, мова дитини поступово вдосконалюється, стає чіткішою, зв'язнішою, мотивом цього вдосконалення є внутрішня потреба, а саме потреба висловлюватися, спілкуватися.

Дошкільники все частіше вживають іменники, дієслова, прикметники, висловлюючись короткими простими реченнями, а свої розповіді реалізують також за допомогою невербальної комунікації (жестів, міміки, вставних

слів). Індивідуальні відмінності породжуються в основному соціокультурним середовищем у сім'ї, мовним режимом, характером і частотою міжособистісного спілкування, навіть якщо дитячий садок робить істотний внесок у їх пом'якшення.

У результаті розвитку мислення дошкільника, внутрішньої мови, його пам'яті фіксується перехід від нижчих і менш продуктивних форм до вищих, з вищим ступенем продуктивності. Таким чином, паралельно з мимовільним (ненавмисним) запам'ятовуванням розвивається і довільне (навмисне), поряд з механічним запам'ятовуванням з'являється і логічне. В онтогенезі спочатку розвивається рухова пам'ять, потім афективна пам'ять і пластично-інтуїтивна пам'ять. Пізніше розвивається словесно-логічна пам'ять, яка є більш високим рівнем, оскільки її зміст складає словесний матеріал.

Прогрес записує всі процеси пам'яті (запам'ятовування, зберігання, оновлення), а також її якості (обсяг, швидкість друку, тривалість зберігання тощо). Проте проведені дослідження висвітлили й такі особливості пам'яті дошкільника, як: недиференційований, розсіяний характер; непослідовний, безсистемний характер; конкретний, пластичний, інтуїтивний характер; пасивний, ненавмисний характер у спонтанному запам'ятовуванні та згадуванні фактів (Андрющенко Т. К., 2016).

У дошкільному віці ми можемо говорити про справжній вибух уявного процесу, вибух, який підтримується особливо грою - домінуючою діяльністю - яку можна проводити будь-коли і будь-де. Під час гри відбувається процес сполучення творчої уяви з репродуктивною; процес, який підтримується багатшим пізнавальним досвідом, ширшим обсягом уявлень, посиленням регулятивної функції слова, розвитком мислення та новими потребами, бажаннями, інтересами.

Уява стає більш активною і цілеспрямованою, підвищується активність аналітико-синтетичної обробки уявлень, уявний процес стимулюється грою, обов'язковою і вільною творчою діяльністю, керівництвом батьків і

вихователя. Л. С. Виготський стверджує, що уява дошкільнят дуже різноманітна і дуже багата, дитина проектує свої бажання за межі реального.

Специфіка регулятивних явищ і процесів Адаптація дитини до вимог шкільної діяльності передбачає оптимальний рівень психічного розвитку, досягнутий як пізнавальними процесами, так і регулятивними діяльністю і процесами: мотивація, афективність, воля, увага, уміння.

Інтеграція дитини в програму навчально-виховної діяльності дитячого садка, подолання вузького кругозору сім'ї, розширення системи взаємин з оточуючими сприяє виникненню перших відносин і установок, які становлять вищий рівень організації дитини. психічне життя дитини. Важливі зміни відбуваються на рівні причин, які є стимулюючими чинниками діяльності, здійснюють перехід від біологічних причин до соціальних причин і потреб. Поступово причини ранжуються, підпорядковуючи одна одну, зв'язок між ними визначається власним внутрішнім середовищем дитини, а не тільки зовнішнім втручанням дорослого. Тому поведінка дошкільника починає набувати єдиного, цілісного характеру, сприяючи початковому становленню особистості дитини (Драгун Я.Є., Косарева Г.В., 2019).

Вважається, що **мотиви навчання** (які з'являються в середньому дошкільному віці) спочатку формуються в процесі здійснення конкретних практичних дій, організованих з дітьми, діяльності в дитячому садку, що є необхідним етапом у формуванні мотивів. для шкільного навчання. Постійно конституюючи себе на рівні других планів – в рамках відносин з оточуючими. (соціально-моральні причини) і через діяльність, що здійснюється з дітьми (внутрішні причини) – мотивація в дошкільному віці має досить просту структуру, має переважно афективний, ситуативний і найближчий перспективний характер, нестійкість, особливості, зумовлені психологічними причинами. особливості відповідного віку.

Зміни, що відбуваються в дошкільному дитинстві, порівняно з дошкільним, щодо афективності мають як кількісний, так і якісний характер. Такі зміни можливі, головним чином, у зв'язку з новими умовами життя

дошкільника, новими вимогами, з якими він стикається. Перебудова *афективності* зумовлене протиріччям між потребою дошкільника бути автономним і заборонами, які виявляють до нього дорослі. Афективні структури знаходяться в стадії формування; задоволення потреб і бажань дитини, асоціювання з позитивними, підбадьорливими емоційними станами; при цьому суперечить, блокує їх викликаючи емоційні стани невдоволення, невдоволення. Прихильність, спочатку зосереджена на сімейних комплексах, розширює свій діапазон у міру того, як соціальні відносини множаться, а моральні почуття, спочатку пов'язані зі священним авторитетом, еволюціонують у сенсі взаємної поваги та взаємності.

Психологічними дослідженнями виявлено наявність у дошкільників афективних станів провини (3 роки), гордості (4 роки), скромності (3 - 4 роки), а також зареєстровано два синдроми: синдром гіркої цукерки - афективний стан сорому, який виникає після незаслуженої винагороди, і синдром госпіталізації (бурхлива афективна реакція дитини, яку збираються розлучити з близькими для госпіталізації для подальшого лікування).

На цій стадії здійснюється перехід від емоцій до почуттів, більш чітко окреслюються деякі моральні почуття, починають кристалізуватися різні інтелектуальні почуття; важливу роль у цій еволюції відіграє дорослий і стосунки дитини з ним (Городецька О.В., 2016). Через механізм наслідування переймаються афективні стани, емоційні вияви, емоційна поведінка дошкільника урізноманітнюється, збагачується, стає ціліснішою та адаптованішою до ситуації; реалізація справжнього афективного процесу навчання.

Увага як психічний феномен виборчої активізації, концентрації та спрямованості психонервової енергії з метою оптимального розвитку психічної діяльності, з виокремленням сенсорних і пізнавально-логічних процесів, набуває в дошкільному віці дедалі активнішого та вибіркового характеру, збільшує свій обсяг, підвищує концентрацію уваги та її стійкість.

До початку дошкільного віку дитина набула обох форм уваги: мимовільної і довільної. На дошкільному етапі починається процес організації довільної уваги, особливо під впливом розвитку мислення і мови. Перед вихователями стоїть завдання пробудити мимовільну увагу (за допомогою подразників, що характеризуються новизною, виразністю, особливою контурністю, хроматичним контрастом і т. д.), визначити і підтримувати довільну увагу на виконуваній діяльності протягом більш тривалого часу. Це відбувається шляхом: постановки дорослим певних завдань, висловлювання їх чітко, тепло, виразно, конкретизації цілей діяльності, запитання дітей, керівництво ними під час діяльності тощо.

Дошкільний вік є етапом зародження і початку організації *волі*, як складної форми психічної регуляції. Здатність керувати своєю діяльністю розвивається разом з регулюючою функцією мови: через внутрішню мову дитина дає власні команди щодо початку або гальмування простих рухів або дій. Мотивація стає одним із важливих факторів підтримки волі, її розвиток також сприяє розвитку і вихованню її волі.

Проведені дослідження, а також освітня практика підкреслюють той факт, що основні фази добровільної дії (постановка цілей, боротьба з причинами, прийняття рішення, виконання) недостатньо стабілізовані, що спричиняє появу перешкод у їх функціональності. ; що свідчить про те, що в цьому віці відбувається організація волі, розвиток якої є дуже складним і тривалим процесом.

Формування та розвиток особистості дошкільника. Сьогодні одноставно прийнято тезу про те, що при народженні дитина є лише «кандидатом на людство» і що ця якість буде набута через навчання та освіту, через соціалізацію, таким чином людський потенціал стимулюється, розвивається та використовується під впливом середовища та освіти. Вся еволюція людини як епістемічного, прагматичного, аксіологічного суб'єкта залежить від обставин її біологічного, психічного, соціального дозрівання, культурного моделювання та соціальної інтеграції.

Якщо найбільш характерними рисами раннього дитинства вважалися потреба в самостійності та самостійності, рухливість та ініціативність, тенденція до самоствердження, то дошкільний вік являє собою період «первинного становлення особистості». Сутність психологічного профілю цієї стадії розвитку виражається пробудженням почуття особистості, вираженого ставленням опозиції («духом протиріччя»), а також через «Парад Его». Найважливішими надбаннями особистості в дошкільному віці є: «розширення Я», формування моральної свідомості, соціалізація поведінки.

Американський психолог Г. Олпорт (1981), який вивчав процес онтогенетичного розвитку «**Я**», стверджує, що до 3 років воно пройшло три стадії: відчуття тілесного **Я**; почуття постійної самоідентичності; самоповага, гордість.

Протягом дошкільного періоду ці процеси вдосконалюються шляхом додавання двох інших важливих вимірів, які сприяють збільшенню індивідуальності дитини: «*розширення Я*» та «*образ Я*». Перший аспект пов'язаний з почуттям власності, це еквівалентно розширенню його сфери, розмова дитини про «мій брат», «мій м'яч» тощо (Іванова В. В., 2020).

Автор підкреслює, що ми можемо найкраще зрозуміти особистість, знаючи, що включає в себе розширене Его, «але маленька дитина має лише зачатки такого розширення Его». Другий аспект характеризується рудиментарним початком свідомості дитини, яка «пізнає, чого очікують від неї батьки, і порівнює це очікування з власною поведінкою».

Посилаючись на. Формування *моральної свідомості* дитини, фахівці сходяться на думці, що воно тісно пов'язане з його самооцінкою. Він формує свій образ «Я», переймаючи його від батьків, таким чином, щоб він фактично включав установки, вимоги, заборони та очікування батьків. «Інтерналізовані батьківські образи є для дитини засобом самоконтролю, який забезпечує йому безпеку і підвищує його незалежність».

Дослідження Ж. Піаже психогенезу *моральних суджень* у дітей виділяють *гетерономну фазу* (дитина сприймає норми, правила, заборони

невибірковим шляхом із найближчого оточення) і *фазу автономії* моралі, яка генетично відповідає віку від 7 до 12 років. Це етап співпраці, на якому повага є взаємною, правила й моральні норми засвоюються та перетворюються на внутрішні мотиви поведінки, залучаються до акту оцінки та оцінки фактів і ситуацій. Піаже вважає, що існує паралелізм між конституюванням логічної свідомості та моральної свідомості. Таким чином, якщо в розвитку мислення є період егоцентризму, а потім реалізму, то так само в ранньому розвитку моральної свідомості є фаза егоцентричної моральної поведінки і фаза морального реалізму.

Як і Дж. Піаже, Л. Кольберг (за Ріксом, 1978) цікавиться еволюцією та моральним формуванням дитини, виділяючи три рівні морального розвитку, які включають шість стадій морального міркування:

I рівень - преморальний (4 - 10 років):

стадія моралі покори;

етап моралі наївного інструментального гедонізму;

II рівень - загальноприйнятої моралі (10 - 13 років):

етап моралі добрих стосунків;

стан правопорядку, моралі;

III рівень моральної автономії або інтерналізації та особистого прийняття моральних принципів включає:

стадія договірної моралі та демократичного прийняття закону;

етап моральності індивідуальних принципів поведінки.

Шість етапів можуть бути індикаторами процесу інтерналізації моральних суджень і мотивації моральних дій. Так здійснюється перехід від гетерономної моралі покори, спрямованої на уникнення покарання, несхвалення, звинувачення, до моралі взаємної поваги та автономної моралі, в якій прийняття моральних норм постає як форма ідентифікації з референтна група. Л. Якоб (1994) вважає, що модель, запропонована Л. Кольбергом, дійсна лише для одного виміру моралі, а саме морального судження; воно «не обов'язково і безпосередньо не впливає на моральну поведінку».

Тому в концепції Піаже дошкільний вік відповідає двом підетапам початкового етапу: гетерономній «моралі слухняності» і «моральному реалізму». Тоді як у концепції Кольберга дошкільний вік є частиною першого рівня морального розвитку. Дотримання правил є результатом більше слухання, ніж їх знання та розуміння. Дотримання норми засноване на прихильності і страху. Оскільки сенс виховної дії – від поведінки до свідомості, особливу увагу необхідно приділяти формулюванню вимог і контролю за їх дотриманням у повсякденних діях з метою формування елементарних навичок поведінки. Вони поступово, через стимулювання зсередини та стабілізацію, стануть позитивними рисами характеру, які також потраплять у сферу моральної поведінки.

Щодо *соціалізації* поведінки дитини, то у спеціальній літературі наголошується, що цей процес здійснюється в соціальному контексті, шляхом посилення міжособистісних стосунків, поступового засвоєння та інтерналізації вимог, норм, правил у сім'ї та дитячому садку. З психологічної точки зору соціалізація розглядається як інтерналізація культурних цінностей, формування спільних для груп установок і соціальних уявлень. Важливим інструментом соціалізації є мова, вивчення якої сприяє стабілізації все більш диференційованих соціальних відносин. Вважається, що на соціалізацію дитини дошкільного віку впливає безліч факторів:

Філософські, політичні, релігійні концепції та ін. на рівні сім'ї та держави;

Особистість батьків та інших дітей, їхній темперамент і пізнавальні здібності;

Втручання та вплив навколишнього середовища;

Конфлікти між дитиною і дорослими (батьками, вихователями), з одного боку, і між різними «приналежностями» дитини — з іншого.

Емоції – це ширше поняття, але емоції є одним із проявів емоційних переживань. У практичному житті емоції часто розуміють як людські реакції, починаючи від бурхливих спалахів пристрасті і закінчуючи помірними

перепадами настрою (Калиниченко І.Д., Колесник А.А., 2020). Основна відмінність між почуттями та емоціями полягає в тому, що емоції, як правило, є грубою реакцією, тобто вони дають первинну інформацію про щось недостатнє чи надмірне, тому часто нечіткі й недостатньо усвідомлені. Емоції яскраво виражені в природі. Вони відображають стійке ставлення до конкретного об'єкта (реального та уявного). Людина взагалі не може відчувати емоції, якщо вони не пов'язані з людиною чи реччю. Наприклад, людина, яка не є об'єктом кохання, не може відчувати емоцій. Крім того, якщо він не має того, що він ненавидить, він не може ненавидіти це. Емоції виникали і розвивалися в ході культурно-історичного розвитку людини. В індивідуальному розвитку людини емоції виступають важливим фактором у створенні поля мотивації. Людина завжди намагається займатися діяльністю, яка їй подобається, і викликає позитивні емоції.

Емоції. Емоції відіграють важливу роль у спілкуванні з іншими. Слід зазначити, що емоції завжди індивідуальні. Те, що подобається одному в іншому, може викликати негативні почуття. Це тому, що емоції опосередковують систему цінностей конкретної людини. Емоції – складний тип стійкого емоційного ставлення людини до різних сторін дійсності.

Залежно від сфери, до якої вони належать, емоції поділяються на (Климчук В. О., 2016):

1. Естетичні. Сприйняття прекрасного світу. Емоції краси, пишноти, комедії, трагедії.
2. Пізнавальні. Проведення процесу пізнання, уяви і творчості. Почуття здивування, сумніву, розгубленості, презирства, цікавості.
3. Моральні. Характерна діяльність суб'єкта по відношенню до іншої людини, людей і суспільства в цілому. Обов'язок боргу, совість, заздрість, патріотизм, зверхність.
4. Практичні. Вони виражаються на практиці і відображають емоційне ставлення до результатів і процесу роботи.

Дошкільник 4-5 років – це дитина з багатим і різноманітним емоційним світом, він глибоко відчуває, його переживання здебільшого тісно пов'язані з стосунками з близькими людьми. Емоційний розвиток дошкільника в першу чергу пов'язане з появою нових інтересів, мотивацій і потреб. Найважливішою зміною у сфері мотивації є поява соціальних мотивів, які вже не мають суворого зв'язку з досягненням особистих утилітарних цілей. Внаслідок цього починають інтенсивно розвиватися соціальні та моральні почуття. Емоції відіграють важливу роль у житті дитини. Вони допомагають сприймати реальність і реагувати на неї. У старшого дошкільника формується емоційне очікування, яке турбується про можливі наслідки діяльності, щоб передбачити реакцію оточуючих на його дії. Тому роль емоцій у діяльності дитини різко змінюється (Ткачук А. Д., 2018). Якщо раніше дитина була щаслива отримати бажаний результат, то тепер вона радіє цьому результату. Якщо в минулому він відповідав моральним стандартам, які заслуговують на позитивну оцінку, тепер він робить це, оцінюючи, наскільки щасливими будуть ті, хто його оточує. У дошкільний період емоційний світ дитини багатший і різноманітніший. Вона йде від базових емоцій (радість, страх) до більш складних емоцій. У дитячому садку дитина засвоює найвищі форми вираження – інтонацію, міміку, вираження емоцій за допомогою пантоміми, допомагає зрозуміти переживання іншої людини, «розкрити» себе. Усе життя старшого дошкільника підпорядковане емоціям. Він ще не може контролювати свій досвід. В результаті діти частіше, ніж дорослі, схильні до змін настрою. Їх легко підбадьорити, але ще легше засмутити чи образити, бо вони так мало знають один про одного і не вміють себе контролювати. Тому вони можуть випробувати найрізноманітніші емоції та почуття за дуже короткий час. Настрій дитини значною мірою залежить від його стосунків з дорослими та однолітками.

Розвиток емоцій і почуттів у дітей дошкільного віку залежить від ряду умов.

1. Емоції та почуття формуються в процесі спілкування однолітків. Емпатія однолітків сильно залежить від ситуації та позиції дитини. В умовах гострого особистого суперництва емоції переповнюють дошкільника, кількість негативних висловлювань про однолітка раптово збільшується. У групових змаганнях основним стрижнем є інтерес групи, а успіх чи невдачу поділяють всі, сила і кількість негативних висловлювань зменшуються, тому що на загальному тлі групи особистих успіхів і невдач менше. видимий.

2. Завдяки спеціально організованій діяльності (наприклад, уроки музики, читання казок) діти вчаться переживати певні перцептивні емоції (наприклад, музика). Найяскравіші позитивні емоції дитина переживає по відношенню до позитивного літературного героя, активно співпереживаючи йому. Таке порівняння дошкільник проводить лише подумки і впевнено, що він у такій ситуації зробить те саме. Тому негативних почуттів до персонажа немає.

3. Емоції та почуття розвиваються дуже інтенсивно у відповідному віці для дошкільної діяльності – гри, сповненої переживань. Роль інтриги є важливим фактором у розвитку емоцій людини. Рольові дії та стосунки допомагають дошкільнику зрозуміти іншого, врахувати його позицію, настрій, бажання.

4. У процесі роботи, спрямованої на отримання вигідних для інших результатів, з'являються нові емоційні переживання: радість від спільного успіху, співпереживання зусиль інших, задоволення від успішного виконання своїх завдань, невдоволення неякісною роботою. Важливою особливістю емоційного розвитку є тісний зв'язок із безпосередньою комунікативною ситуацією переживань через призму безпосередніх комунікативних стосунків.

Зміни в емоційній сфері пов'язані з розвитком пізнавальної діяльності, а включення мови в емоційні процеси дозволяє їм інтелектуалізуватися, усвідомлюватися. Розвиток інтелектуальних почуттів пов'язаний з формуванням пізнавальної активності. Можливість переходу до складної

непрямої діяльності виникає з розвитком емоційно-вольової сфери. У цей період має відбутися перебудова поведінкової мотивації, яка виявляється в умінні підпорядковувати інтереси та емоції навчальній діяльності, а в період досягнення певного рівня емоційної зрілості і факультативно. Це призводить до формування вміння критикувати свою діяльність, розробляти внутрішній план дій та безпосередньо контролювати. Тому формування емоційної регуляції є важливим чинником розвитку та побудови психічної діяльності.

Діти старшого дошкільного віку здатні розуміти й розрізняти емоційні стани інших, співпереживаючи потрібним емоціям (Казаннікова К. О., 2018).

Діти мають більш інтуїтивну здатність розуміти емоційний стан інших, ніж дорослі, тому в цей період розвитку важливо зосередитися на формуванні в дитини здатності до співпереживання, розвитку дружніх стосунків, регулювання емоційного стану дітей.

Наступним кроком у розвитку емоційної регуляції буде розвиток довільних поведінкових навичок дитини. У старших дошкільників активно формуються морально-етичні або особистісні категорії. Вони розрізняються поняттями «добре — погано», «добре — погано», «добре — потворно», «правда — нереально». Вони досить добре розуміють правила і правила поведінки, але емоційна регуляція не завжди достатньо розвинена.

Є численні роботи, які підкреслюють важливість соціальних взаємодій, задіяних на кількох рівнях побудови соціалізації: спосіб спілкування, передача знань, співпраця та конфронтація у вирішенні проблем, засвоєння деяких концепцій тощо.

Що стосується засвоєння норм і цінностей, більшість теорій націлені на те, щоб у процесі соціалізації місце відводилося зовнішнім механізмам соціального контролю та внутрішнім механізмам самоконтролю, які включають соціалізацію в «процес самоактуалізації».

Співпраця, на думку експертів, погано налаштована, заплутана для дошкільнят, а критерії морального міркування включають велику дозу

суб'єктивізму, мотивація морального вчинку усвідомлюється більше з афективної, ніж з когнітивної точки зору.

Педагогічна практика висвітлює той факт, що інтеграція дітей в обов'язкову і вільно-творчу діяльність, розподіл і доручення частини «соціальних обов'язків», збалансоване використання схвалення і несхвалення стимулює механізм соціалізації поведінки дитини, розвиває її автономію, полегшує появу в приміщенні рис характеру. Добір і використання єдиних методичних стратегій, організація ігор-вправ на імітацію мови іншого, деяких жестів, міміки і пантоміміки, позитивна валоризація моделей взаємодії також сприяють вихованню їх чутливості, ставлення до себе і порівнюваних. іншим — до поступового інтерналізації деяких моделей поведінки.

Ось чому знання психологічного профілю дошкільного віку стає важливим стандартом не лише для оцінки рівня розвитку, для розуміння психоінтелектуального, соціально-афективного та поведінкового універсуму, а й з точки зору оптимізації практичних стратегій ефективної дії. в цьому віці.

1.3. Специфіка проявів агресії у дітей старшого дошкільного віку

За нормального розвитку до 5—6 років реєструється зниження рівня фізичної агресії. Хоча це відбувається з більшістю дітей, деякі діти продовжують демонструвати високий рівень агресивної поведінки і перебувають у групі ризику розвитку хронічного і стійкого патерну агресивної поведінки.

Ряд дослідників відзначає різні шляхи формування та розвитку агресивної поведінки, а також вказує на наявні відмінності у хлопчиків та дівчаток. Однак усі автори вказують на наявність групи дітей, чий рівень агресії є стабільно високим, починаючи з раннього віку.

Причини виникнення, збереження та ескалації агресивної поведінки складаються у безлічі окремих факторів та їх комбінаціях. Розглянемо предиктори, пов'язані з проявом елементів агресії у дитячому віці.

Біологічні предиктори (Капустюк О.К., 2018):

- Вплив генетики. Спадковість агресивної поведінки становить приблизно 50%.
- Вегетативне збудження. Низька збудливість вегетативної нервової системи (ВНС) (наприклад, серцевого ритму та провідності шкіри) пов'язана із стійкістю агресивної поведінки.
- Афективне регулювання. Негативне підкріплення лежить також в основі експресивних спалахів люті, що служать засобом афективної регуляції після переживання фрустрації, образ та принижень (експресивна агресія).

Соціальні предиктори:

- Соціальна ситуація розвитку. Агресивна поведінка часто проявляється у сім'ях з низьким соціально-економічним статусом. Недостатність освіти батьків, безробіття та низький рівень доходів сприяють розвитку агресивності.
- Особливості опрацювання соціальної інформації. Було виявлено, що переробка соціальної інформації у дітей з агресивною поведінкою відбувається інакше, ніж у дітей, що типово розвиваються. Наприклад, агресивні діти гірше розуміють соціальні ситуації та схильні переоцінювати ворожість намірів інших.
- Особливості сімейного виховання. Недостатня прихильність пов'язана з підвищеним ризиком агресивної поведінки. Крім того, неприйняття, фізичне чи сексуальне насильство та зневага з боку батьків є провісниками агресивності та, пізніше, правопорушень у неповнолітніх.
- Реакція однолітків. Діти з агресивною поведінкою часто демонструють погані соціальні навички, і тому найчастіше відкидаються однолітками, що у результаті призводить до соціальної ізоляції та нових агресивних реакцій за механізмом патологічного кола.

- Наслідування (імітація) поведінки. У групі однолітків діти схильні до копіювання поведінки, емоційного зараження.

Психологічні предиктори (Васильєва О. В., 2020):

- Виконавче функціонування– охоплює кілька нейропсихологічних понять, наприклад, контроль за гальмуванням, робочу пам'ять, перемикання на інше завдання, словесну швидкість, і воно в основному розташоване у префронтальній корі. Порушення виконавчого функціонування часто зустрічається у дітей з агресивною поведінкою, особливо коли присутні синдром дефіциту уваги і гіперактивність.

- Рівень когнітивних здібностей. Низький рівень IQ, особливо низький вербальний IQ, пов'язані з агресивною поведінкою.

- Спосіб психологічної розрядки. Такі фізіологічні причини, як голод і втома можуть викликати гнів або агресивні дії; сенсорне та психологічне навантаження також можуть призвести до агресивної реакції;

- Реакція на фрустрацію, у тому числі адаптивний стрес. Гнів є первинною емоцією у відповідь такі почуття, як страх, образа, розчарування і ревності. Дитина може реагувати агресивно у ситуаціях, де вона відчуває занепокоєння через відсутність контролю.

- Спосіб самоствердження. Схильність діяти надто енергійно і, можливо, безжально для досягнення поставленої мети.

- Позитивне підкріплення. Агресивна поведінка може закріплюватися, якщо вона викликає задоволення, виявляється засобом досягнення власних цілей (інструментальна агресивність) або привертає увагу, зустрічає співчуття або соціальне визнання з боку оточуючих.

- Негативне підкріплення. Агресивна поведінка може сприяти провокуванню суб'єктивно неприємного стану. Це стосується агресивних реакцій на страхи, коли агресивна дія відводить увагу загрозу або є захисною реакцією.

- Альтруїстична агресія. Агресивна поведінка виконує функцію захисту інших.

- Задоволення деяких потреб. У дошкільному віці моделі поведінки з виявленням елементів агресії також можуть задовольняти потребу до освоєння та зміни світу, іноді — прагнення до підпорядкування собі інших людей або володіння об'єктами.

Висновки до розділу 1

У дошкільному віці агресивність ще може бути сформована як особистісна риса, тому вважаємо правомірним використовувати поняття «поведінка з проявом елементів агресії» для раннього віку і «агресивна поведінка» стосовно старшихдошкільників в описах подібних поведінкових феноменів.

У міру дорослішання деякі діти продовжують демонструвати високий рівень агресії і перебувають у групі ризику розвитку хронічного і стійкого патерну агресивного поведінки.

Встановлено, що виникнення, збереження та ескалація агресивної поведінки спирається на безліч окремих факторів та їх комбінації.

За результатами теоретичного пошуку встановлено недостатня розробленість проблеми агресивної поведінки в дітей віком дошкільного віку з порушеннями мовного розвитку, що зумовлює необхідність та актуальність вивчення цієї теми.

РОЗДІЛ 2. ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Профілактика агресивної поведінки у дитячому середовищі закладу дошкільної освіти

Дошкільний період є оптимальним для профілактики дитячої агресивності. Профілактика агресивної поведінки - це комплекс запобіжних заходів, спрямованих на запобігання небажаній поведінці. Основними завданнями профілактичної роботи з агресивними дошкільнятами у ЗДО є усунення причин агресивної поведінки; навчання способів саморегуляції поведінки; формування емпатії та довіри; формування почуття спільності з однолітками, зняття зовнішніх проявів агресії, навчання прийнятним способам вираження гніву; надання допомоги дитині у налагодженні комунікації з однолітками; навчання способів вирішення конфліктів; робота з батьками.

За даними А. А. Костюніної, традиційні методи формування свідомості особистості малоефективні у роботі з агресивними дітьми, метод змагання взагалі може спровокувати спалах гніву. Найбільш ефективними методами та формами профілактики є ігрова діяльність, у тому числі рольові ігри; релаксаційні вправи; аутотренінг та ін.

Важливим залишається питання пошуку шляхів профілактики агресивної поведінки старших дошкільнят. І оскільки провідним видом діяльності у цьому віці є гра, то застосування методу ігротерапії найбільш ефективне (Ашиток Н.В., 2017).

Ігрова терапія – метод на дітей із використанням гри. Дане поняття включає безліч методик, але всі вони ґрунтуються на тому, що в грі закладено великий потенціал впливу на особистість дитини. Гра є адекватною засобом для розбудови різних відхилень у емоційному розвитку.

Застосування гри в психопедагогічній практиці обґрунтовано теорією ігрової діяльності, найповніше розробленої у працях Д.Б. Ельконіна. Вибір

цього методу є очевидним. У 5-7 річному віці для дитини основним видом діяльності залишається сюжетно-рольова гра. Гра є природний вид творчості дітей, дія, у якому моделюється навколишня реальність. Будь-яка гра має на увазі свої правила. Гра може стати ефективним засобом профілактики дитячої агресії.

Гра є тією універсальною формою діяльності, всередині якої, за визначенням Д. Ельконіна, відбуваються основні прогресивні зміни у психіці та дитині; гра визначає його відносини з оточуючими, готує до переходу на наступний віковий етап, до нових видів діяльності. Дитина відчуває задоволення від процесу гри; її результат не такий важливий (Бичковська Г.К., 2018).

На відміну від ігор на казкові та умовні теми, в іграх на реальні теми необхідно пояснити всім іншим, як потрібно поводитися в тій чи іншій ролі, тобто потрібно досить добре розуміння бажаності або небажаності того чи іншого типу поведінки, оскільки воно може бути в грі різним.

Для ефективності проведення профілактичних занять з використанням ігротерапії дуже важливо визначити фактори, що викликають агресивну поведінку дітей. Очевидно, що фактори можуть бути різними.

Серед психологічних особливостей, що провокують агресивну поведінку, зазвичай виділяють недостатній розвиток інтелекту та комунікативних навичок, знижений рівень саморегуляції, нерозвиненість ігрової діяльності, знижену самооцінку, порушення у відносинах з однолітками. Однак залишається незрозумілим, які саме з цих особливостей найбільшою мірою впливають на агресивність дітей, оскільки в кожному дослідженні вивчалася якась одна характеристика.

Завдання, яке ставить перед собою педагог-психолог, використовуючи метод ігротерапії, розширити поведінковий репертуар дитини, навчити її керувати проявами своїх емоцій, стримувати їх, але й водночас своєчасно відреагувати негативні емоції, бачити та розуміти почуття інших.

Таким чином, головне в ігровій терапії – відреагування емоційної напруги та рольове моделювання різноманітних шляхів вирішення проблем спілкування спільному з педагогом та батьками творчий пошук, сутністю якого є розкриття невикористаних можливостей розвитку, зміцнення єдності «я», почуття власної гідності та віри в себе як людину (Біркова І.І., 2016).

Коротко розглянемо три важливі фізичні аспекти соціально - емоційного зв'язку.

Дотик. Шкіра найбільший орган тіла і торкання до неї життєво важливе для здорового розвитку. У своїй книзі «Дотик» ЕшліМонтагу стверджує, що «дотик у десять разів сильніший за словесний або емоційний контакт... ми забуваємо, що дотик є не лише основним для нашого виду, а й ключем до нього». Дотик життєво важливий для вираження турботи та зв'язку, і важливий для розвитку здорової прихильності.

Активні фізичні ігри. Активні, навіть грубі фізичні ігри, такі, наприклад, як боротьба або акробатика, мають на увазі фізичний контакт і пов'язані як з емоційним регулюванням, так і з фізичною агресією у ранньому дитинстві. У той час, як матері займаються м'якими фізичними іграми, саме батьки є ініціаторами грубих фізичних ігор, наприклад боротьби, акробатики тощо. Дослідники виявили зв'язок між грубими фізичними іграми та агресією у ранньому дитинстві, якщо батько не домінує, а підпорядковується в іграх. Такого співвідношення немає, якщо батько грає домінуючу роль парі.

Важливо відзначити, що вплив активної фізичної гри на розвиток саморегулювання моделювався у форматі «батько-дитина». Якщо батько зберігав роль провідного і підтримує навчання у сфері фізичної взаємодії, а чи не веденого, то груба фізична гра з часом сприяла психологічній адаптації дитини.

Один із аспектів втрати фізичного зв'язку проявляється у формі заміни. Пов'язані ритуали та деякі аспекти гри були замінені на подвійний екранний час. Важливим моментом тут є не значення екранного часу, а значення того,

чого не відбувається в цей час, що втрачено. Час, проведений у переглядах, - це час далеко від ігор та соціальної взаємодії.

Телебачення та інші новітні технології нікуди не подінуться і питання не в технологіях, а в тому, як вони впливають або не впливають на соціально-емоційний розвиток у цілому. Хоча дослідження ще на ранніх стадіях, дослідники вже виявили негативний вплив телебачення на розвиток виконавчих функцій та соціальних навичок (Вечірко Н.М., 2016). Виконавчі функції мають вирішальне значення для соціальної поведінки та регулювання емоцій. Одне дослідження показало, що телебачення може негативно впливати на соціальну поведінку дітей, безпосередньо впливаючи на когнітивні, пізнавальні здібності, які, у свою чергу, можуть проявлятися в поганій соціальній поведінці. Дослідження показало, що перегляд дитячих програм негативно впливає на виконавчі функції. Простіше кажучи, дотик, фізична гра та відносини відбуваються у часі та просторі та є активними процесами.

Розвиток емоційної сфери у дітей — невід’ємна частина формування особистості, виховання у неї культури міжособистісних відносин. Саме в дошкільні роки, коли закладаються основи емоційно-моральної культури особистості, важливо визначити ефективні шляхи розвитку у дітей співчуття, відкритості, гуманності.

З усіх емоційних станів діти швидше і точніше визначають радість, захоплення, веселощі і можуть помилитись у визначенні смутку, переляку, здивування. Діти дошкільного віку здатні не тільки відчувати, а й розуміти різні емоції. Краще за всіх інших станів вони сприймають емоцію радості. Досить добре розуміють також вираз смутку. Досить успішно діти 4-7 років сприймають експресію гнівного, розсердженого індивіда. Слід підкреслити, що у дітей старшого дошкільного віку вже є узагальнені уявлення про способи вираження емпатії (надання допомоги, співчуття).

Казки є ефективним психотерапевтичним і розвиваючим засобом, оскільки є багато сторін життя. Методологічні питання, пов'язані з

механізмом особистісного впливу, багато теоретичних аспектів, в даний час недостатньо розроблені. Ось деякі визначення казки, взяті з різних джерел (Голінська Т.Д., 2016):

1. Вигадані історії, нерозказані та неможливі історії, оповідання;
2. Робота за участю оповідань, звичайної народної поезії, вигаданих персонажів і подій, особливо магічних і фантастичних сил;
3. Усна народна художня розповідь про вигадану подію. Інколи беруть участь фантастичні магічні сили.
4. Один із основних жанрів популярних усно-епічних, прозових художніх творів захоплюючого, авантюрного чи домашнього характеру, насамперед із вигаданими інсталяціями.
5. Коротка, часто оптимістична та пізнавальна історія, у тому числі правда і вигадка;
6. Твір, головною ознакою якого є ставлення до розкриття правди життя за допомогою злету чи падіння реальності умовної поетичної вигадки;
7. Абстрактна форма місцевої легенди представлена в більш лаконічній та викристалізованій формі: первісна форма народної казки проявляється як загальна ілюзія внаслідок вторгнення в типове значення колективного несвідомого. Місцева легенда, а. парapsихологічна історія, диво-повість, несвідоме.

Автори багатьох інтерпретацій визначають казку як різновид вигаданої усної історії. Зв'язок з міфами та легендами виходить за рамки простих фантастичних оповідань. Казки – це більше, ніж просто поетична фантастика та чудові ігри. Вона відображає культурну цінність творця через зміст, мову, сюжети та образи.

В педагогічній літературі виокремлюють таку типологію казок, яка включає в себе:

1. художні (народні та авторські) казки;
2. психотерапевтичні казки;
3. дидактичні казки;

4. медитативні казки.

Виділені типи казок використовуються в цьому методі, який є синтезом багатьох досягнень психології, педагогіки, психотерапії і філософії різних культур.

У фольклористиці найбільш популярна класифікація казок. Виділяють наступні типи казок:

1. казки про тварин;
2. казки про людей (чарівні, новелістична, включаючи анекдоти);
3. акумулятивні казки.

Незважаючи на те, що казка в даний час стає переважно авторською, набуває нових форм і намагається відповідати вимогам часу, вона не втрачає зв'язку з фольклором. Відбувається це тому, що письменник, який пише казку, продовжує залишатися представником тієї мови і тієї культури, до якої він належить.

Розглянемо основні напрямки роботи з казкою (Григоренко О.І., 2015).

Використовуйте казки як метафору. Казкові тексти та образи викликають вільні асоціації з особистим життям клієнта, а потім ці метафори та асоціації можна обговорювати.

Малюнок за мотивами казок. Оскільки метод вільної асоціації показаний на малюнку, можливо, буде проведено аналіз отриманого графічного матеріалу.

Обговорення мотивів поведінки та характеру, що є приводом для обговорення цінності поведінки людини, розкриває систему оцінки людини в категорії: добре-погано.

Розіграйте епізод казки. Гра в епізоди дозволяє дітям і дорослим переживати емоційно важливі ситуації і втратити емоції.

Використовуйте казки як моральний приклад. Поради з використанням метафор для вирішення ситуації.

Творчі роботи за мотивами казок (написання, переписування, опрацювання казок).

Перевагами використання казок для психологічної корекції та розвитку особистості дитини є:

1. Відсутність прямої моралі та повчання в казках. Події казок логічні й закономірні, вони йдуть один за одним і діти пізнають причинно-наслідкові зв'язки, які існують у світі.

2. Через образ казки діти стикаються з життєвим досвідом поколінь. У казках є ситуації і проблеми, з якими кожен стикається в житті важливий вибір; взаємна підтримка; подібатись; боротьба добра і зла.

3. Перемога добра в казках забезпечує психологічний захист дитини. У казках такого не буває – все закінчується добре. Спроби вразити героїв допомагають їм стати розумнішими, кращими, сильнішими та розумнішими. Тому дитина дізнається, що все, що відбувається в житті людини, сприяє її внутрішньому зростанню.

4. Відсутність присвоєння місця розташування імені героя та події казки. Герой — це збірний образ, завдяки якому дітям легше уподібнюватися до головного героя казки та брати участь у подіях казки.

5. ореол таємничості та магії, цікаві сюжети, несподівані перетворення героїв – усе це дозволяє слухачам активно впізнавати й засвоювати інформацію, що міститься в казках.

Розвиток емоційності у дітей старшого дошкільного віку — це процес, в якому проектується поетапне освоєння дитиною способів емоційно-дієвого ставлення до однолітків і навколишнього світу. У дошкільнят переважають почуття над усіма сторонами діяльності дитини.

Доведено, що уява, як активна діюча сила, дає простір творчим здібностям дошкільника. Адже дитині важливо досягти не стільки практичного результату в процесі фантазування, скільки включитися в сам процес творчості, від якого він і отримає задоволення. Переважна більшість фантастичних і казкових історій, вигаданих дитиною, мають компенсаторну природу. Так, уява є засобом задоволення нездійсненого насправді бажання, точніше такого, яке породжується в депривації. Уяву вкрай необхідна для

гармонійного розвитку особистості. До того ж, відчуття слабкості і несаможитності, болісно відчуваються дитиною. Саме тому досить часто в фантазіях (казках, іграх) діти несвідомо мстять, протестуючи проти реального почуття неспроможності. І як наслідок, вони вдаються до гіперболізації, тому що хочуть бачити речі в перебільшеному вигляді, оскільки це відповідає їх потребам і внутрішньому стану (Дозорець Л.В., 2016).

Казки дозволяють дитині уникнути нудьги повсякденного життя, відчути незвідане, пережити емоційне потрясіння. У казці є чітке розмежування на добро і зло. Один персонаж добрий, інший — злий, проте останній обов'язково буде переможений. Такий сюжет впорядковує складні почуття дитини, а щасливий кінець дозволяє повірити в те, що в майбутньому і він зробить щось гідне. Казка орієнтована на соціально-педагогічний ефект: вона вчить, спонукає до діяльності і навіть лікує. Інакше кажучи, когнітивний і емоційний потенціал казки набагато вище, ніж її ідейно-художня значимість. Вона проста і в той же час загадкова. Казка вміє заволодіти увагою дитини, викликати її допитливість, збагатити життя, стимулювати її уяву, розвивати інтелект, допомогти зрозуміти саму себе, свої бажання і емоції, знайти почуття задоволеності від того, чим займається.

Таким чином, для корекції агресивної поведінки дітей дошкільного віку, можна і потрібно підбирати різні методи терапії, але, можливо, наведені вище міркування дадуть більше позитивних результатів.

2.2. Психолого-педагогічні умови профілактики агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку

Послугуючись висновками науковців (В. Оржеховська, Т. Федорченко, О. Потапова), які досліджували різні аспекти профілактики та усунення порушень поведінки дітей, визначимо відповідні педагогічні умови

та забезпечимо профілактику поведінкового виховання у дошкільному закладі. дітей. І він об'єднав їх у такі групи:

I. Умови забезпечення попередження та корекції негативних проявів у поведінці неповнолітніх у ЗДО:

- 1) Здійснення психолого-педагогічної діагностики дітей дошкільного віку та попередження раннього навчання негативних проявів їх поведінки;
- 2) Забезпечення особистої значущості дитини під час навчання
- 3) Здійснювати заходи ЗДО, спрямовані на підвищення відповідності дітей шкільного віку навчання.

. Умови, що сприяють підвищенню рівня психолого-педагогічної освіти батьків:

- 1) Підвищення психолого-педагогічної освіти батьків шляхом реалізації спрямованої діяльності навчального закладу;
- 2) Практична допомога батьків у догляді за дітьми з негативною поведінкою спеціалістам з поведінки ЗДО.

III. Передумови забезпечення особистої значущості дитини в сім'ї:

- 1) Продемонструвати беззастережну любов батьків до своєї дитини
- 2) Поведінка дорослих, яка підходить для вчителів у разі негативної поведінки неповнолітніх.

Вивчення умов, що забезпечують профілактику та корекцію негативних виразів у поведінці дітей дошкільного віку в ЗДО (Кльоц Л.Д., 2019):

- цілеспрямовано навчати вихователів закладу щодо анкетування, характеру негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку, їх чинників та ефективного проведення профілактичних заходів.

- бесіда з психологом самого закладу, з'ясування особливостей його діяльності та недопущення негативних проявів у поведінці дітей.

- створення річного плану роботи ЗДО та діючого психолога.

Пошук умов, сприятливих для підвищення рівня психічно-педагогічної освіти батьків, шляхом відвідування вчителів, методистів та практичних

психологів закладу, а також пошук заходів ЗДО, спрямованих на підвищення рівня розумово-педагогічної освіти батьків.

З метою практичного вивчення умов, що дають змогу забезпечити особисту значимість дитини в сім'ї, були використані такі елементи:

- заслуховування батьків, питання якого полягало у виявленні засобів вираження беззастережної любові батьків до дитини: зворушення, слова підтримки, час, проведений разом, подарунки, батьківська допомога;

- спостерігати за спілкуванням батьків і дітей під час певних дієт, що проводилося для всієї групи дітей старшого дошкільного віку, але особлива увага приділялася дітям з негативною поведінкою.

Т. Колесіна розглядає цю категорію дітей як таких, які під впливом несприятливих для їх соціального, психолого-педагогічного та медико-біологічного розвитку факторів становлять порушення поведінки. Думки сучасних вчених, дошкільників і молодших школярів підтверджують, що передумови до відхилень з'являються в дошкільному віці.

Негативні прояви поведінки дітей як різновид поведінкової девіації, початковий етап у формуванні стійких відхилень визначають їх як нестійкий ситуативний поведінковий розлад, що виникає у дітей переважно в дошкільному та молодшому шкільному віці внаслідок несприятливих умов життя та виховання.

У більшості випадків ці прояви носять ситуативний характер і їх слід розглядати як негативні прояви поведінки (Лящ О. П., 2017).

Ми з'ясували, що факторами поведінкових проблем у дошкільників, на думку педагогів, є: неправильна спрямованість зростання сім'ї;

бажання привернути увагу; обмеження самостійності дітей; оцінка батьками навчальної діяльності в пріоритеті ігрової; намагатися розважитися; відсутність стійкої моральної моралі у дорослих; така організація сімейного життя, яка не сприяє формуванню моральних навичок дитини; незнання та нерозуміння батьків у внутрішньому світі своєї дитини.

Використання у педагогічній діяльності адекватних віку методів зняття та профілактики агресії можна представити у вигляді кількох груп.

1. Методи формування соціальних почуттів та емоцій. Сприйняття дітьми художніх творів як спосіб виховання почуттів.

Формування моральних почуттів та моральних оцінок - створення проблемних ситуацій (соціально-моральні смислові завдання, ігри-драматизації).

Виховання чуйності (звернення уваги дітей на емоційне неблагополуччя однолітків, формування вміння долати своє і чуже емоційне неблагополуччя).

2. Методи формування навичок та звичок поведінки, які забезпечують накопичення у дітей практичного досвіду суспільної поведінки У молодшому дошкільному віці: показ дії, метод привчання до позитивних форм суспільної поведінки, вправи, що передбачають включення дітей у різноманітну практичну діяльність (у спілкування з однолітками та дорослими у природних та спеціально створюваних ситуаціях).

У середньому та старшому віці до них додаються методи: доручення, цілеспрямованого спостереження, організованого педагогом; організації

вихователем діяльності, що має суспільно корисний характер (колективна праця: прибирання ділянки, посадка чагарників, квітів та ін.). Важливим методом є дитяча гра, особливо сюжетно-рольова.

Методи корекції поведінки. Розширити у дітей соціальні вміння (замість агресивних проявів) у процесі ігрової взаємодії дозволяють (Руденко А.І., 2017):

- моделювання - спосіб передбачає демонстрацію дітям прикладів адекватної поведінки;

- рольові ігри, ігротерапія та драматерапія (пропонується уявити себе у ситуації, коли потрібна реалізація комунікативних умінь). Це дає можливість перевірити практично моделі поведінки, яким діти навчилися під час моделювання;

- встановлення зворотного зв'язку (спосіб може поєднуватися з двома попередніми). Діти заохочуються або винагороджуються за бажану та адекватну соціальну поведінку. Навпаки, позитивне підкріплення відсутнє, якщо вони звертаються до неприйнятних моделей поведінки;

- перенесення навичок з ігрової ситуації в реальну життєву обстановку (гра повинна містити якнайбільше елементів, характерних для реальних ситуацій). Необхідно урізноманітнити ігрові ситуації, щоб підвищити ймовірність узагальнення;

- бесіди на етичні теми та казкотерапія.

4. Методи формування моральних уявлень, суджень, оцінок

- бесіди вихователя на етичні теми;
- читання художньої літератури;
- розгляд та обговорення картин, ілюстрацій, діафільмів;
- переконання.

Робота з батьками передбачає визначення сімейних причин, що зумовлюють агресивну поведінку дитини та заважають повноцінній взаємодії з нею. Аналіз зарубіжних досліджень дозволяє констатувати досить велику різноманітність причин сімейного характеру, що ведуть формування дитячої агресивності.

На агресивну поведінку дитини впливають (Середа І.Г., 2019):

- реакція дорослих на поведінку дитини, яка їх не влаштовує;
- характер взаємовідносин між батьками та дітьми;
- характер подружніх відносин, які можуть бути як гармонійними, так і дисгармонійними;
- переважаючий стиль виховання;
- взаємини дитини з рідними братами та сестрами;
- взаємини членів сім'ї зі старшим поколінням та ін.

2.3. Педагогічний зміст роботи з корекції агресивної поведінки дітей

Наявність агресивної поведінки присутня в житті кожної дитини дошкільного віку, але в одних дітей агресивна поведінка має пасивно-захисний характер, а в інших - активний, яскраво виражений. Агресивній поведінці можна запобігти або зменшити частоту її проявів шляхом навчання дітей конструктивних способів вираження агресії, шляхом зміни психосоматичного стану в ситуації прояву гніву.

Заходами запобігання і, відповідно, виправлення агресивної поведінки дітей можуть бути наступні (Савельєва Н. В., 2017):

1. попередження раннього засвоєння психологічних та академічних поведінкових проявів;
2. реалізація заходів ЗДО, спрямованих на профілактику агресії серед дітей-дошкільнят.

Необхідними умови сприяння підвищенню рівня психосоціальної грамотності батьків можна зазначити такі: сприяння інтелектуальному та виховному розвитку батьків; надання практичної допомоги батькам у вихованні дітей з аномаліями поведінки відповідними спеціалістами;

Практика, що сприяє профілактиці та корекції негативних явищ, що спостерігаються у поведінці вихованців у ЗДО передбачає з'ясування причин агресивної поведінки у дітей дошкільного віку, діяльність психолога, розробка та реалізація річного плану роботи з профілактики та корекції агресивної поведінки.

Використання методів корекції поведінки дозволяє сформувати у дітей необхідні соціальні вміння та навички (замість агресивних проявів) у процесі ігрової взаємодії, котрі спрямовані на уникнення конфліктної ситуації. Серед цих методів можна навести такі, як-от: моделювання (спосіб передбачає демонстрацію дітям прикладів адекватної поведінки), арт-терапія, рольові ігри, ігротерапія та драматерапія (пропонується уявити себе в ситуації, коли

потрібна реалізація комунікативних умінь), встановлення зворотного зв'язку (діти заохочуються або винагороджуються за бажану та адекватну соціальну поведінку, і навпаки, позитивне підкріплення відсутнє, якщо вони звертаються до неприйнятних моделей поведінки), перенесення навичок з ігрової ситуації в реальну життєву обстановку (гра повинна містити якнайбільше елементів, характерних для реальних ситуацій), бесіди на етичні теми та казкотерапія.

Серед методів формування моральних уявлень, суджень, оцінок можна навести такі: бесіди вихователя на етичні теми; читання художньої літератури; розгляд та обговорення картин, ілюстрацій, діафільмів; переконання.

Робота з батьками передбачає визначення сімейних причин, що зумовлюють агресивну поведінку дитини та заважають повноцінній взаємодії з нею. Аналіз зарубіжних досліджень дозволяє констатувати досить велику різноманітність причин сімейного характеру, що ведуть формування дитячої агресивності.

На агресивну поведінку дитини впливають (Стреж Л.Т., 2019):

- реакція дорослих на поведінку дитини, яка їх не влаштовує;
- характер взаємовідносин між батьками та дітьми;
- характер подружніх відносин, які можуть бути як гармонійними,
- так і дисгармонійними;
- переважаючий стиль виховання;
- взаємини дитини з рідними братами та сестрами;
- взаємини членів сім'ї зі старшим поколінням та ін.

Незалежно від виявлених причин психолого-педагогічна робота з подолання агресії має відповідати таким умовам:

- позитивна увага і прийняття особистості дитини з боку дорослих (батьків і педагогів), тому що це сприяє встановленню довірчих відносин

дитини з дорослим, формує її самооцінку, розвиває емпатію (форми роботи – спільні тренінги, спільні читання, бесіди тощо);

- співпраця з дитиною, тобто надання конструктивної допомоги в регулюванні проблемних ситуацій і напрацювання навичок саморегуляції та контролю (форми роботи: заняття пальчиковою гімнастикою, постановка спільних вистав, релаксаційні паузи для зняття напруги, заняття психогімнастикою, бесіди, проблемні ситуації тощо);

- розширення поведінкового репертуару дітей, батьків і педагогів через розвиток комунікативних умінь - спільні тренінги, етюди та ігри на розвиток навички регуляції поведінки в колективі (форми роботи: проведення словесних і рухливих ігор та спортивних естафет, ігри та вправи на розвиток усвідомлення дітьми негативних рис характеру, ігри та вправи на розвиток позитивної моделі поведінки тощо).

Корекційна робота з дітьми, які мають агресивну поведінку, має проводитися за такими напрямками:

- 1) зниження рівня особистої тривожності;
- 2) формування усвідомлення власних емоцій, а також почуттів інших людей, розвиток емпатії;
- 3) розвиток пізнавальної самооцінки;
- 4) корекційна робота, яка спрямована на навчання дитини регулювання свого гніву прийнятними способами, а також на реакцію щодо ситуації;
- 5) корекційна робота, яка спрямована на навчання дитини управління своїм гнівом;
- 6) поведінкова терапія, яка спрямована на розширення спектра поведінкових реакцій у проблемній ситуації та зняття деструктивних елементів у поведінці (Григоренко О.І., 2015).

Перехід до реального сприяння можливий при розширенні кола пережитих емоцій". Зміст занять спрямований на розв'язання таких завдань: розширення уявлень про поняття "добро" і "зло"; розширення здатності до емоційного співпереживання; розвиток прагнення до прояву співчуття і

співпереживання; формування ціннісного ставлення до моральної сторони вчинків; виховання гуманного ставлення до рідних, близьких, однолітків, тварин.

Зазначимо, що будь-яка робота з дітьми не буде успішною без підтримки батьків і педагогів ДОЗ, яких необхідно вчити розуміти дитину. Роботу з батьками агресивної дитини та педагогами групи доцільно проводити у двох напрямках:

1 - інформування - наочна інформація, лекції, повідомлення на батьківських зборах тощо;

2 - навчання ефективних способів спілкування з дитиною - лекції, семінари та диспути, наочна інформація, індивідуальні бесіди, тренінги дитячо-батьківських стосунків тощо.

Взаємодія з дорослим, готовим зрозуміти і прийняти її, дає дитині з агресивною поведінкою безцінний досвід (можливо, перший у її житті), який свідчить про те, що дорослі бувають різні, а світ не тільки поганий. Усе це може позитивно позначитися на базовій довірі дитини до людей і світу загалом.

Педагогічна корекція, методи морального виховання дають змогу розвивати в дитини дошкільного віку здатність усвідомлення та прийняття власного почуття гніву, злості. Вони навчають прийомів регулювання свого емоційного стану, способів конструктивного вираження агресії, формувати позитивні емоції.

З цією метою можна запропонувати різні ігри та вправи, наприклад: "Розігрування ситуацій" (дітям пропонуються картинки, на яких зображено різні ситуації агресивної поведінки, потім розподіляються ролі між дітьми та програватимуться ситуації, в яких діти самі обирають найбільш підходяще рішення для вирішення конфлікту).

Спільні настільні ігри, наприклад: "Конструктор" (дітям пропонується удвох або втрех зібрати якусь фігуру, під час гри дорослий допомагає розв'язувати конфлікти, що виникли, й уникати їх, після гри програватимуться

конфліктні ситуації зі знаходженням шляхів виходу з них). Психосоматичні ігри-вправи, наприклад: "Кулачок".

Вправа сприяє усвідомленню ефективних форм поведінки, зміцненню агрегації та м'язової релаксації (дитині в руку дають якусь дрібну іграшку, просять стиснути кулачок міцно-міцно та кілька секунд потримати кулачок стиснутим, потім розкрити руку, вона розслабиться й на долоньці буде красива іграшка).

Отже, агресивність – це відносно стійка риса особистості, яка проявляється в готовності до агресивної поведінки.

Старший дошкільний вік характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку. У старшому дошкільному віці на перший план висувається засвоєння правил взаємовідносин з іншими дітьми. Важливу роль у розвитку особистості старшого дошкільника відіграє вплив, що чиниться на нього спілкуванням з однолітками. Досвід взаємин дітей один з одним розвиває здібності до самоаналізу. На тлі формування цих здібностей починають розвиватися домагання дитини на визнання серед однолітків, і, як наслідок, з'являється агресія в поведінці.

Основним методом є ігротерапія, оскільки гра є провідною діяльністю в дошкільному дитинстві. Виявлення мотивів агресивної поведінки дітей у дошкільний період, вивчення умов її формування необхідно проводити з метою своєчасної діагностики цього явища і подальшого визначення змісту педагогічної роботи з корекції такої поведінки.

Висновки до розділу 2

Практичне вивчення педагогічних умов, що гарантують превентивний характер виховання дітей з негативною поведінкою, підтвердило, що найбільш повні умови першої та другої групи пов'язані з здійсненням, плануванням та організацією їх діяльності. Адміністрація, педагогічний колектив, психологи, інші фахівці та їх виконання, які частково або повністю

передбачені професійними обов'язками спеціаліста навчального закладу, регламентуються планом роботи.

Реалізація умов, що забезпечують особисту значимість дитини в сім'ї, пов'язана з умовами першої та другої групи, оскільки в її основі лежить психолого-педагогічна освіта батьків, що забезпечує базу знань, яка є об'єктивно доцільною. для практичного застосування. стратегії беззастережної любові в сім'ї та відповідної поведінки з педагогічної точки зору дорослих у разі можливих негативних проявів у поведінці дитини.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Аналіз діяльності закладу дошкільної освіти з профілактики агресивної поведінки старших дошкільників

Для розв'язання завдань дослідження необхідно зробити аналіз діяльності ЗДО з профілактики агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

Розглянемо характеристику ЗДО №5 «Гвоздичка»

Метою створення ЗДО «Гвоздичка» є реалізація права на здобуття загальнодоступної дошкільної освіти, гарантованого громадянам України.

Основними завданнями ЗДО «Гвоздичка» є:

- створення сприятливих умов для повноцінного проживання;
- розвиток навичок навчальної діяльності, пізнавальних інтересів дошкільників;
- формування шанобливого і ввічливого ставлення до старших і ровесників;
- охорона життя, а також зміцнення фізичного і психічного здоров'я вихованців;
- взаємодія із сім'ями дошкільників для забезпечення повноцінного розвитку дітей;
- надання консультативної та методичної допомоги батькам або законним представникам з питань виховання, навчання та розвитку дітей;
- забезпечення соціально-особистісного, художньо-естетичного, фізичного та соціально-особистісного, розвитку вихованців;
- виховання громадянськості, поваги до прав і свобод людини, любові до навколишньої природи, Батьківщини, сім'ї;

Дитячий садок здійснює свою діяльність відповідно до цілей і завдань, визначених діючими законодавствами України, Одеської області та статутом, шляхом виконання робіт, надання послуг у сфері освіти.

У своїй діяльності ЗДО «Гвоздичка» керується: Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, Законом України «Про освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти.

ЗДО «Гвоздичка» працює за такими основними напрямками:

Ігрова діяльність. Гра є основним видом діяльності в дошкільному віці. Гра сприяє розвитку особистості, прискореному фізичному становленню дитини. Діти вивчають навколишній світ візуально. Вони можуть відрізнити один предмет від іншого, так само можуть спробувати його на смак. Ігри вносять у процес пізнання яскраве емоційне забарвлення, творчо впливають на свідомість, уяву і фантазію дітей, допомагаючи їм формувати розуміння про предметний світ.

Вихователі дитячого садка розглядають ігрову діяльність з двох різних позицій. По-перше, ігрова діяльність може бути засобом виховно-освітнього процесу, за допомогою якого старші дошкільнята отримують певні знання, уміння, навички та можливість самовиражатися. можливість самовиражатися. Так само ігрова діяльність може бути формою організації життя і діяльності старших дошкільнят, коли в грі створюються дитячі колективи, формуються між дітьми певні стосунки, особисті симпатії та антипатії.

Вихованці старшого дошкільного віку в процесі гри можуть взаємодіяти один з одним. Старші дошкільнята в процесі гри обмінюються інформацією, предметами, можуть планувати, домовлятися, розділяти і встановлювати функції. Фахівці та вихователі дитячого садка впевнені, що запорукою успішного фізичного та розумового розвитку є ігрова діяльність.

Пізнавально-дослідницька діяльність. Характерними особливостями старшого дошкільного віку виступають пізнавальні інтереси, вони полягають у самостійному пошуку потрібної інформації, що цікавить, і прагненні

дізнатися в дорослого, де, що і як росте, мешкає і з'являється. Запитання дитини характеризують її спостережливість, допитливість. Старший дошкільник упевнений у дорослому як у джерелі цікавих нових відомостей. У цьому віці з'являється здатність класифікувати та групувати об'єкти живої та неживої природи, як за зовнішніми властивостями, так і за середовищем існування. Становлення пізнавально-дослідницької діяльності значною мірою залежить від умов життя старшого дошкільника. Наявність пізнавального матеріалу дає можливість не тільки підтримати допитливість старшого дошкільника, а й розвинути його пізнавальні інтереси. Завдяки цьому напряму діяльності дитина знайомиться з навколишнім світом.

Пізнавально-дослідницька діяльність досить тісно пов'язана з грою. Цей напрям діяльності включає експериментування з предметами, спостереження, екскурсії. Завдяки цьому напряму діяльності, у вихованців з'являється можливість безпосередньо задовольнити свою допитливість, упорядкувати свої уявлення про світ.

Трудова діяльність. Вихователі ЗДО «Гвоздичка» вважають, що спільна діяльність дорослого і дитини сприяє також і соціальному розвитку. Вихованці швидше вчаться вирішувати ті чи інші побутові завдання, починають розуміти ступінь своєї значущості в суспільстві. Усі види дитячої діяльності в дитячому садку сприяють навчанню вихованців самостійності. Вони повинні вміти правильно одягатися, тримати кухонні прилади без допомоги дорослих, прибирати за собою іграшки та кухонні прилади, набути навичок самообслуговування. Дошкільник зобов'язаний знати про те, що всі речі мають свої місця.

У дитячому садку трудова діяльність старших дошкільників полягає в їх ознайомленні з працею дорослих, у залученні до доступної трудової діяльності. Під час ознайомлення старших дошкільників із працею дорослої людини формуються: позитивне ставлення до праці, дбайливе ставлення до результатів праці, бажання надавати дорослим посильну допомогу. Включаючи старших дошкільнят у трудову діяльність, формуються трудові

навички, звичка до трудового зусилля, відповідальність, уважність, працьовитість, а так само готовність брати участь у праці. На думку вихователів дитячого садка до доступних видів трудової діяльності старших дошкільнят відносять: самообслуговування, господарсько-побутову працю, працю в природі, ручну працю.

Продуктивна діяльність. У цьому напрямі діяльності розвиваються і формуються такі якості особистості: наполегливість, завзятість і твердість. Продуктивна діяльність сприяє розвитку графічної навички у дітей старшого дошкільного віку, створює умови для процесу соціалізації старших дошкільнят і, поряд з ігровою діяльністю, має велике значення для розвитку психіки. Загалом продуктивна діяльність має велике значення для розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку. Діти старшого дошкільного віку в процесі продуктивної діяльності оволодівають практичними навичками. Надалі ці практичні навички стають необхідними для виконання найрізноманітніших робіт, які дають змогу дітям старшого дошкільного віку почуватися самостійними.

У дитячому садку здебільшого займаються малюванням, аплікаціями та ліпленням. Малювання та ліплення своєю чергою сприяють розвитку координації рухів. На думку фахівців та вихователів ЗДО «Гвоздичка» продуктивна діяльність сприяє розумовому розвитку, допомагає познайомити дитину з навколишньою природою, з основними кольорами та формами. У процесі занять відбувається навчання вихованців. Вони вчаться висловлювати свої думки, проявляти фантазію.

Комунікативна діяльність. Основним завданням кожного дошкільного закладу є навчання вихованця правильного спілкування з оточуючими. Більшість вихованців досить просто знаходять спільну мову, як з ровесниками, так і з дорослими. Але в кожному дитячому дошкільному закладі обов'язково є група замкнених дітей, яким важко дається соціалізація.

Комунікативна діяльність у дошкільній освітній організації сприяє розвитку мовленнєвого апарату вихованців. Безперервна освітня діяльність

включає в себе спілкування з дітьми на певні теми, ситуативні завдання, бесіди, відгадування загадок. Величезною популярністю користуються сюжетні ігри. У ролі улюблених казкових героїв діти стають більш самовпевненими, розкривають свій творчий потенціал. На думку педагогічних працівників саме розвиток комунікативної діяльності, а також уміння активно включатися до неї виступає необхідною передумовою розвитку дітей.

Музично-художня діяльність. У межах цього напрямку вихованці займаються співом, іграми на інструментах, танцями, а також рухливими іграми з музичним супроводом. У процесі подібних занять у вихованців розвиваються творчі здібності. Завдяки чому вихованці вчать впевнено, почуватися перед великою аудиторією.

Перейдемо до аналізу діяльності ЗДО «Гвоздичка» щодо профілактики агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку. Фахівці та вихователі ЗДО «Гвоздичка» проводять роботу у двох напрямках:

1. Робота з вихованцями. Вона вибудовується за такими напрямками:

1) Навчання дітей способів вираження гніву, невдоволення, роздратування в прийнятній формі. Завдання напрямку:

- навчити дітей висловлювати свої думки та почуття;

- знизити емоційне напруження;

- створити позитивний емоційний настрій та атмосферу прийняття кожного;

- розвинути здібності висловити свій емоційний стан.

Під час навчання дітей способів вираження гніву, невдоволення, роздратування в прийнятній формі фахівцями дитячого садка використовується цілий арсенал предметів. Гумові іграшки, каучукові кульки, які можна кидати у ванну, наповнену водою, подушки, поролонові м'ячі, мішень із дротиком, "стаканчик для крику", шматок м'якої колоди, спортивний інвентар. Усі ці предмети потрібні для того, щоб дитина не спрямовувала гнів на людей, а переносила його на неживі предмети,

вихлюпувала гнів в ігровій формі. Така техніка роботи з гнівом особливо корисна для роботи з боязкими, невпевненими в собі дітьми, а так само з дітьми з агресивною поведінкою.

2. Навчання дітей прийомів саморегуляції. Завдання напряду:

- тренування психомоторних функцій;
- навчити навичкам релаксації та навичкам самоконтролю;
- знизити емоційне напруження;
- створити позитивний емоційний настрій;
- розвивати самосвідомість.

Дітям старшого дошкільного віку з агресивною поведінкою притаманні м'язові затиски, особливо це стосується ділянки обличчя: напруження м'язів чола, брів, вилиць і кистей рук. Тому для дітей з агресивною поведінкою надзвичайно корисні будь-які релаксаційні вправи.

ЗДО «Гвоздичка» у своїй діяльності здебільшого застосовує такі вправи:

- вправа "Прогулянка казковим лісом". Ця вправа сприяє розрядці агресивних почуттів, за допомогою гавкоту, гарчання. Учасники вправи перевтілюються у тварин з агресивною поведінкою, наприклад, собак, тигрів, ведмедів.

- вправа "Морська зірка". У цій вправі дітям необхідно заплющити очі й уявити собі місце, де вони люблять проводити час, відпочивати, де вони почувуються в безпеці. Потім необхідно уявити собі, що перебуваючи в цьому місці, вони роблять те, від чого відчують велику радість і отримують задоволення. Це необхідно робити протягом 1-2 хвилин. Далі потрібно розплющити очі, потягнутися, глибоко зітхнути й видихнути.

- вправа "Скинь втому". У цій вправі дітям потрібно заплющити очі й уявити собі лева, того що є царем звірів. Лев характеризується як сильний, могутній, упевнений у собі, спокійний і мудрий. Він красивий і витриманий, гордий і вільний. Потрібно сказати дитині, що цього лева звать як його. У нього твоє ім'я, твої очі, твої руки, ноги, тіло. Лев - це ти.

3) Відпрацювання нових навичок взаємодії та спілкування в разі можливих конфліктів. Завдання:

- прищеплення нових форм поведінки;
- навчання самостійності під час ухвалення рішення;
- навчання розпізнавання емоцій і почуттів за зовнішніми ознаками;
- формування способів поведінки, адекватних ситуації;
- допомога у вдосконаленні виразності рухів.

Фахівці дитячого садка навчають дітей старшого дошкільного віку з агресивною поведінкою виходити прийнятними способами з конфліктних ситуацій. З цією метою з дітьми в групі по колу обговорюють ситуації, що часто трапляються. Наприклад, як потрібно вчинити малюкові, якщо йому знадобилася іграшка, в яку вже хтось грає. Це допомагає дитині розширити набір способів реагування на певні події, тобто поведінковий репертуар.

4. Формування таких якостей: емпатія, довіра до людей. Завдання:

- формування схвального ставлення в суспільстві;
- формування моральних уявлень;
- навчання способів розуміння своєї поведінки;
- навчання способів регулювання поведінки в колективі відповідно до норм і правил, прийнятих у колективі;
- формування адекватних форм поведінки.

Фахівці дитячого садка розвивають такі якості як емпатія, довіра до людей під час спільного читання книжок. Обговорюючи прочитану літературу, дорослий заохочує вираження дитиною своїх почуттів. Так само займаються вигаданням казок.

2. Робота з батьками дітей старшого дошкільного віку з агресивною поведінкою, що проводиться у вигляді інформування: що таке агресія? які причини її прояву? чим вона небезпечна для дитини й оточуючих, психологічними особливостями агресивних дітей, як-от самооцінка та структура мотиваційно-потрібної сфери? тощо.

Необхідну для себе інформацію батьки отримують у вигляді пам'ятки.

Пам'ятка, яку ЗДО «Гвоздичка» видає сім'ям, що мають дитину з агресивною поведінкою, складається з чотирьох основних частин.

1. Що таке агресія? Агресія - це фізична або вербальна (словесна) поведінка, спрямована на заподіяння шкоди будь-кому.

2. Причини дитячої агресивності. Агресія може виникнути в таких випадках:

- як реакція на фрустрацію. Фрустрація - негативний психічний стан, який зумовлений нездійсненністю своїх потреб. Це спроба подолати бар'єр для задоволення своїх потреб, досягнення емоційної рівноваги;

- як крайній захід. Це відбувається, коли дитина вичерпала всі інші свої можливості для задоволення своїх потреб;

- як "вивчена" поведінка. Проявляється, коли дитина чинить агресивно, наслідуючи взірець, наприклад поведінку батьків, літературних героїв, казкових персонажів;

- також на прояв агресивності впливають біологічні чинники, наприклад, особливості нервової системи, спадковість або біохімічні чинники.

3. Якщо дитина агресивна:

- любіть і приймайте дитину такою, якою вона є;

- ліквідуйте всі агресивні форми поведінки серед близьких, пам'ятаючи, що дитина завжди наслідує те, за чим звикла спостерігати;

- пред'являючи дитині свої вимоги, враховуйте не свої бажання, а її можливості;

- гасіть конфлікт ще в зародку, спрямовуючи інтерес дитини в інше русло;

- вчіть дитину правильного спілкування з однолітками та дорослими;

- розширюйте кругозір дитини;

- включайте дитину в спільну діяльність, підкреслюючи її важливість у виконуваному;

- ігноруйте легкі прояви агресивної поведінки дитини, не фіксуйте на ній уваги оточуючих;

- встановіть сувору заборону на агресивні дії дитини. Спробуйте зрозуміти причини протесту й опору дитини та виключіть їх.

4. Боротися з агресивністю потрібно:

- за допомогою терпіння. Це найбільша чеснота, яка тільки може бути в батьків;

- за допомогою пояснення. Поясніть дитині, чому її поведінка є неправильною, але будьте гранично стислими;

- за допомогою відволікання. Постарайтеся запропонувати вашій дитині що-небудь більш привабливе, ніж те, що вона намагається робити;

- за допомогою неквапливості. Не поспішайте карати дитину - почекайте, поки вчинок повториться;

- за допомогою нагород. Якщо ви похвалили дитину за гарну поведінку, замість того щоб вважати її звичайною, то одне це спонукає в ній бажання ще раз почути вашу похвалу.

У будь-якому разі батьки мають допомогти своїм дітям адаптуватися до навколишнього світу. В одних випадках, слід заохочувати дитину, в інших захищати від агресивності. Іншими словами, розуміти, чи є дії дитини самозахисними або ворожими. Старшому дошкільнику зберегти емоційне благополуччя допоможуть: любов, доброзичливе ставлення і позитивна емоційна атмосфера взаємин.

Потрібно зазначити, що профілактика агресивної поведінки старших дошкільнят вивчена фахівцями та вихователями ЗДО «Гвоздичка» достатньо, тому маємо цілісне уявлення про їхні причини та особливості.

Таким чином, у даному дошкільньому освітньому закладі ведеться робота з первинної профілактики агресивної поведінки серед старших дошкільнят. Однак у дитячому садку немає певного комплексу заходів, який необхідний молодим вихователям для роботи з дітьми з агресивною поведінкою. Проведення комплексної роботи з первинної профілактики

агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку зводиться до мінімуму, окремої мети профілактики агресивної поведінки старшого дошкільного віку немає. Вихователі та фахівці даного дошкільного освітнього закладу працюють з дітьми, у яких спостерігається агресія, агресивність, але мало приділяється уваги саме агресивній поведінці.

Одним із найважливіших завдань для успішного здійснення виховного процесу є своєчасна профілактика агресивної поведінки серед старших дошкільників. Діяльність з профілактики агресивної поведінки здійснюється в ЗДО «Гвоздичка» старшими вихователями та фахівцями дитячого садка.

3.2. Діагностика агресивної поведінки у дитячому середовищі ЗДО

Як показав аналіз психолого-педагогічної літератури, у більшості випадків агресивні дії дошкільників носять інструментальний або реактивний характер. У той же час деякі діти виявляють агресивні дії, які не мають мети і спрямовані лише на шкоду іншим. Про агресію можна судити тільки за її зовнішніми проявами, необхідно знати причини і переживання, які її супроводжують.

Мета пілотного дослідження: перевірити ефективність робіт з корекції агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку в дошкільному навчально-виховному процесі.

При організації та розробці експериментальної роботи були визначені наступні завдання:

- сформувати групу дітей старшого дошкільного віку для огляду;
- розробка критеріїв, вибір методів діагностики агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку;
- виявляє рівень і якісну своєрідність проявів агресивної поведінки, з метою порівняння з віковими нормами;
- на основі отриманих результатів розробити та експериментально апробувати програму корекції агресивної поведінки дітей;

- виявлення ефективності поданої роботи на основі позитивної динаміки поведінки старших дошкільників.

Дослідження проводилося в три етапи:

1 етап – верифікація, метою якої є виявлення ознак агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку;

2 етап - формувальний, метою якого є розробка та впровадження корекційної програми подолання агресивної поведінки;

3 етап – контрольний, метою якого є виявлення ефективності та результативності експериментальної програми на основі позитивної динаміки поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Експериментальна робота проводилася на базі ЗДО «Гвоздичка» м. Ізмаїл Одеської області. Вибірку становили діти старшого дошкільного віку (6-7 років) у кількості 20 осіб.

На дослідницькому етапі експерименту ми діагностували агресивну поведінку у дітей. Його метою було визначення симптомів агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку, рівня її вираженості, якісної своєрідності, їх співвідношення з віковими нормами.

Відповідно до завдань дослідження нами підібрані методики, призначені для психодіагностики агресивної поведінки у дітей. Оскільки одним методом неможливо отримати достовірні та достовірні результати, ми розробили діагностичний комплекс, який включає ряд методів, що доповнюють один одного: метод «Дім – Дерево – Людина», метод «Неіснуюча тварина», метод «Кактус».

Розглянемо їх більш детально.

Методика «Дім – Дерево – Людина»

Мета: виявити особливості проєкції агресивності у стосунках з оточуючими.

Форма реалізації: групова. Тип техніки: проєктивна.

Проведення експерименту: випробуваному пропонується намалювати будинок, дерево, людину.

Вважається, що взаємодія між будинком, деревом і людиною є невдачею візуальної метафори. Особливим способом інтерпретації може бути порядок, у якому виконано малюнок будинку, дерева та людини. Якщо першим фарбували дерево, життєва енергія для людини необхідна; якщо будинок, то в першу чергу - безпека, успіх або, навпаки, нехтування цими поняттями.

Інтерпретація результатів проведена шляхом виявлення симптомів, що утворюють симптомокомплекс, що дозволяє говорити про наявність агресивності в поведінці обстежених дітей.

Неіснуюча тварина

Мета: виявити прямі та непрямі ознаки агресії. Форма реалізації: індивідуальна.

Тип техніки: проєктивний, за складом - орієнтовний.

Матеріали: аркуш білого паперу стандартного формату А4 та кольорові олівці.

Коучинг. Придумайте і намалюйте неіснуючої тварини і дайте їй неіснуючу назву.

Метод кактуса

Мета: Виявити наявність агресії, її спрямованість, інтенсивність тощо.

Форма реалізації: індивідуальна. Тип техніки: проєктивна.

Матеріали: аркуш білого паперу стандартного формату А4 та кольорові олівці.

Коучинг. «Намалюйте кактус на білому аркуші паперу, як ви можете собі уявити». Додаткові запитання та пояснення не допускаються.

Інтерпретація результатів: При обробці результатів враховуються дані, властиві будь-якому графічному методу: положення і просторовий розмір зображення, характеристики ліній, сила пера. Крім того, враховуються особливості цієї техніки: це можуть бути особливості «образу кактуса» (дикий, домашній, примітивний, детальний тощо), їх характеристики (розмір,

місце розташування, кількість). агресивність, імпульсивність, невпевненість у собі тощо. виявляє якості.

Інтерпретацію результатів проводили шляхом обробки кількісних та якісних даних:

11-16 - високий рівень агресивності; 5-10 - середній рівень;
4 або менше є низьким.

При високому рівні агресивності у дитини є всі критерії агресії. Він часто втрачає контроль над собою (у порівнянні з поведінкою інших дітей навколо дитини) і свідомо дратує дорослих, відмовляючись відповідати на прохання дорослих; ревнивий і підозрілий; вони часто сперечаються, ображають дітей і дорослих; звинувачує інших у своїй «поганій» поведінці; при мимовільній агресії немає почуття провини; чітко присутня вербальна та фізична агресія; часто свариться, свідомо штовхає дитину, свідомо зриває роботу інших і при цьому не відчуває провини.

На середньому рівні одні критерії з'являються у дитини, а інші – ні. Дошкільник не завжди втрачає контроль над собою (порівняно з поведінкою дітей інших оточуючих його дітей); іноді відмовляється виконувати вимоги дорослих і свідомо злить їх; при мимовільній агресії дитина відчуває провину, але не визнає цього; іноді навмисне псування чужої роботи; Це не завжди аргумент.

На низькому рівні у дитини немає критеріїв агресії. Дошкільник рідко втрачає контроль у певних ситуаціях; рідко сперечається і лається з дорослими і дітьми; без навмисної агресії дошкільник відчуває провину за свій вчинок; рідко звинувачує інших у «поганій» поведінці.

Дані, отримані проєктивними методиками, підкріплювалися даними, отриманими методом анкетування та опитування.

Далі ми провели дослідження щодо агресії в поведінці дітей старшого дошкільного віку.

Кількісний аналіз результатів дослідження представлено у вигляді зведеної таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Кількісний аналіз результатів констатуючого етапу експерименту

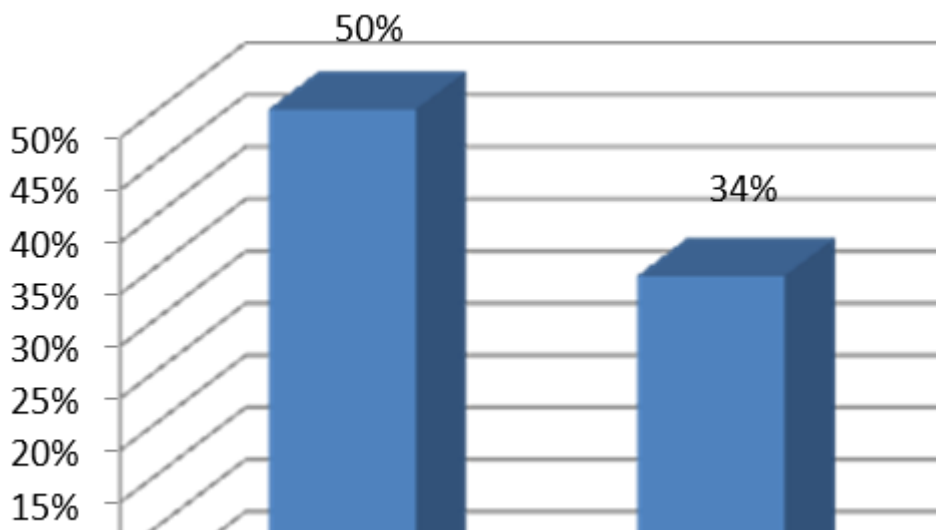
№ з/п	П.І.Б. дитини	Методики/рівні															підсумок	
		Методика «Дім – Дерево – Людина»			Методика «Неіснуюча тварина»			Методика «Кактус»			Анкета для вихователів			Анкета для батьків				
		В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н		
1	Іван А.			+			+		+			+			+			Середній
2	Люда В.		+			+				+			+			+		Середній
3	Максим Г.	+			+			+				+			+			Високий
4	Данила Г.	+			+				+			+			+			Середній
5	Кристина Д.			+			+		+				+			+		Низький
6	Микола Е.	+			+				+		+			+			+	Високий
7	Матвій З.		+			+			+			+			+		+	Середній
8	Іван И.	+			+			+			+			+			+	Високий
9	Віталій М.	+			+				+		+			+			+	Високий
10	Віка М.		+			+				+		+			+		+	Середній
11	Полина О.			+			+		+				+			+		Низький
12	Сашко Р.	+			+			+				+		+		+		Високий
13	Тарас С.		+			+			+			+			+		+	Середній
14	Глеб С.	+			+				+			+			+		+	Середній
15	Настя Т.		+			+				+		+			+		+	Середній
16	Марія У.			+			+		+				+			+	+	Низький
17	Олег Ф.		+			+			+			+			+		+	Середній
18	Рита Ш.	+			+			+				+		+		+		Високий
19	Софія Э.			+			+		+				+			+	+	Низький
20	Єгор Я.		+			+			+			+			+		+	Середній

Таблиця 3.2.

Результати дослідження рівня агресивності дітей на констатуючому етапі експерименту

Рівні агресивності	Кількість дітей	%
Високий	6	34%
Середній	10	50%
Низький	4	16%

Унаочнені отримані результати представлено у вигляді діаграмі 3.1.

Діаграма 3.1. Розподіл дітей за рівнями агресивності на констатуючому етапі експерименту

Аналіз результатів дослідження рівня агресивності дітей старших дошкільних дітей в експериментальній групі показав, що більшість дітей (10 людей - 50%) виявили середній рівень; У 6 (34%) дітей - високий рівень; У 4 (16%) дітей - низький рівень прояву агресивної поведінки.

Під час дослідження ми зазначили, що діти з низьким рівнем прояву агресії в поведінці, дуже творчо, виконували завдання, вони були відкриті та добре контактували з іншими. Деякі з них показали себе; були схильні до марнославства та зарозумілості.

Діти мали адекватну самооцінку, хоча вони не завжди були впевнені в собі. Вони активно продовжували реалізацію своїх планів, всі рішення, прийняті самі, не робили легковажних висновків, не були тривожними.

Проводячи дослідження за методологією кактусу, ми відзначили такі особливості дитячих малюнків: великий або невеликий малюнок, розташований у центрі або внизу аркуша, наявність голки, які були дуже довгими, уважно розташовані один від одного, а також різкість ліній, сильний тиск, а в деяких випадках голки були повністю відсутні. Діти використовували яскраві кольори, образ "радісних" кактусів.

Діти із середнім рівнем тяжкості агресії бояться, сором'язливі, часто грубі; Існує витіснена агресія, ізоляція, потреба в любові, догляді та підтримці.

Ці діти були нерішучі, мали тенденцію до роздумів і роздумів, не завжди впевнені в собі, іноді відчували страх.

Лише невелика частина планів була реалізована, але часто імпульсивно приймала рішення, іноді вони робили легковажні висновки і тривожні.

Проводячи дослідження методології кактусу, ми відзначили такі особливості дитячих малюнків: великий малюнок, розташований у центрі аркуша, наявність голки, які сильно застрягли і були дуже довгими, уважно розташовані один від одного, а також різкість ліній, сильний тиск. Діти використовували яскраві кольори, образ "радісних" кактусів.

Діти з високим рівнем тяжкості агресії в поведінці під час методик дітей відчули відчуття відмови, провини; Були тенденції відчуження та опозиції; Досвідчені труднощі, щоб відкрити для інших; Агресивний, тривожний. Вони вважали за краще відійти від реальності, яка не відповідає бажанням, іноді відповідав на чийсь вплив протилежних дій.

Діти відзначалася висока чи завищена самооцінка, невдоволення власним становищем у соціумі. Вони іноді імпульсивні у прийнятті рішень, були незадоволені своїми вчинками, рішеннями, і навіть досить енергійні.

При проведенні дослідження за методикою «Кактус», нами були відзначені такі особливості малюнків дітей: маленький малюнок, розташований внизу листа, використання темних кольорів, переважання внутрішньої штрихування з переривчастими лініями, наявність голок, які сильно стирчали і були дуже довгі, близько розташовані один від одного друга, а також уривчастість ліній, сильний тиск.

Аналіз отриманих даних дозволяє виявити групу дітей, які потребують корекційного впливу з метою усунення симптомів та причин агресії.

Таким чином, провівши діагностичну роботу, за отриманими даними, ми виділили 6 осіб, рівень агресії яких був найвищий. Це були як хлопчики, і дівчатка з різним соціальним становищем.

Після проведення діагностичного етапу було розроблено та проведено педагогічну роботу з профілактики агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Наступним етапом нашої роботи у формуючому експерименті було створення психокорекційної програми, що спирається на провідні принципи складання психокорекційних програм.

Зміст роботи з батьками вихованців полягає у наданні батькам допомоги, яка орієнтована на індивідуальну роботу з ними. Щоб пояснити батькам особливості їхньої дитини, допомогти прийняти її такою, якою вона є, виробити єдність підходу до виховання дитини нами було складено план роботи з батьками з проблеми.

Заняття можуть включати: лекції, індивідуальні бесіди, консультації, тренінги спільно з батьками та дітьми, круглі столи, батьківський лекторій, батьківські збори.

Батькам може надаватися наочна інформація у «куточках батьків».

Необхідно залучати батьків до спільної діяльності з дітьми, проводилися тренінги разом із дітьми тощо.

Реалізація індивідуального супроводу закладено в організації взаємодії між спеціалістами супроводу у спільно організованій діяльності щодо створення сприятливих умов виховання, корекції та розвитку дітей у системі ЗДО.

У системі подібної взаємодії чітко визначені функції та зміст роботи кожного фахівця.

Система індивідуального супроводу з метою зниження рівня агресивності у поведінці дітей старшого дошкільного віку спрямована на забезпечення двох узгоджених процесів: 1 – індивідуальний супровід дітей; 2 – системний супровід. Обидва підходи спрямовані на корекцію проблеми

агресивності у поведінці дітей, характерної не для однієї дитини, а для системи загалом.

Основні етапи індивідуального супроводу:

- Збір інформації про дитину;
- аналіз отриманої інформації;
- Спільне вироблення рекомендацій;
- Консультування всіх учасників супроводу;
- робота з вирішення проблем;
- аналіз виконаних рекомендацій;
- Подальший аналіз розвитку дитини.

Зміст роботи з вихователями ЗДО полягає у наданні психолого-педагогічної та інформаційної допомоги педагогам. Необхідно скласти план взаємодії педагога-психолога з вихователем групи, який включає такі форми роботи:

- індивідуальні консультації,
- семінари-практикуми,
- тренінги спільно з батьками,
- тренінги спільно з батьками та дітьми,
- релаксаційні паузи зі зняттям напруги тощо.

Зміст індивідуальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку полягає у реалізації умов подолання агресивної поведінки дітей у формі спеціально організованих занять. План роботи з дітьми включає такі заняття:

- бесіди, спрямовані на знайомство з різними емоціями та почуттями,
- словесні та рухливі ігри,
- програвання етюдів на вираження та передачу різних почуттів та емоцій,
- малювання,
- проблемні ситуації.

Крім того, передбачено серію занять з тем: «Знайомство», «Настрій», «Ми тебе любимо», «Схожі», «Дружба», «Ми разом», «Тихтібі-дух»,

«Чарівна гра», «Наша дружна група» «Динаміка агресивної поведінки», «Управління агресією», «Лепимо казку» тощо.

Для оцінки ефективності запропонованої нами роботи з корекції агресії в дітей віком старшого дошкільного віку було проведено контрольний етап експерименту. На цьому етапі використовувалися ті ж критерії та методики, що і на констатуючому етапі дослідження.

Кількісний аналіз результатів дослідження представлений у вигляді зведеної таблиці 3.2.

Таблиця 3.3.

Кількісний аналіз результатів контрольного етапу експерименту

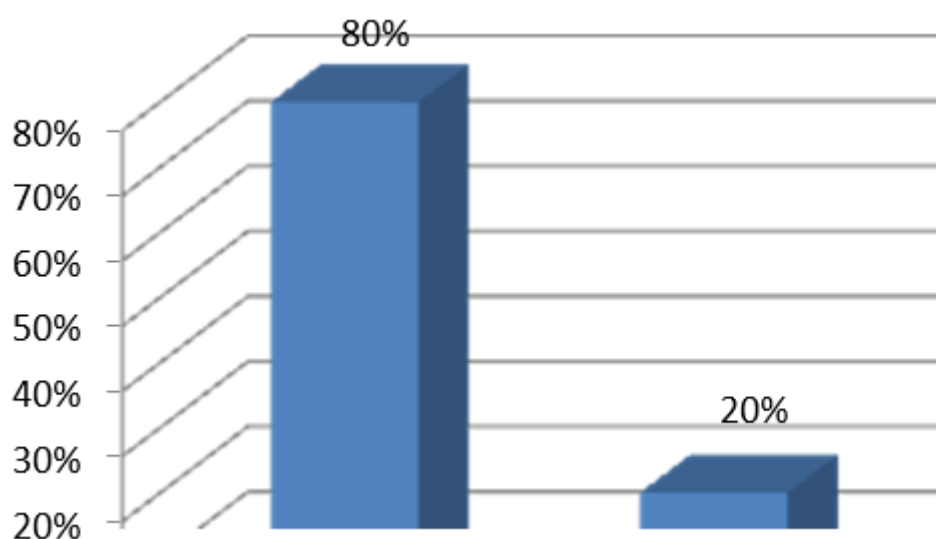
№ зп	П.І.Б. дитини	Методики/рівні															підсумок
		Методика «Дім – Дерево – Людина»			Методика «Нісуюча тварина»			Методика «Кактус»			Анкета для вихователів			Анкета для батьків			
		В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н	
1	Іван А.			+			+		+				+			+	Низький
2	Люда В.		+				+			+		+				+	Низький
3	Максим Г.		+			+			+			+			+		Середній
4	Данила Г.	+			+				+			+			+		Середній
5	Кристина Д.			+			+		+				+			+	Низький
6	Микола Е.		+				+			+		+				+	Низький
7	Матвій З.		+			+			+			+			+		Середній
8	Іван И.		+			+			+			+			+		Середній
9	Віталій М.		+		+				+		+			+			Середній
10	Віка М.		+				+			+		+				+	Низький
11	Полина О.			+			+		+				+			+	Низький
12	Сашко Р.		+			+			+			+			+		Середній
13	Тарас С.		+			+			+			+			+		Середній
14	Глеб С.	+			+				+			+			+		Середній
15	Настя Т.		+			+				+		+			+		Середній
16	Марія У.			+			+		+				+			+	Низький
17	Олег Ф.		+			+			+			+			+		Середній
18	Рита Ш.		+			+			+			+			+		Середній
19	Софія Э.			+			+		+				+			+	Низький
20	Сгор Я.			+			+		+				+			+	Низький

Таблиця 3.4.

**Результати дослідження рівня агресивності дітей на
контрольному етапі дослідження**

Рівень агресивності	Кількість дітей	%
Високий	0	0%
Середній	11	80%
Низький	9	20%

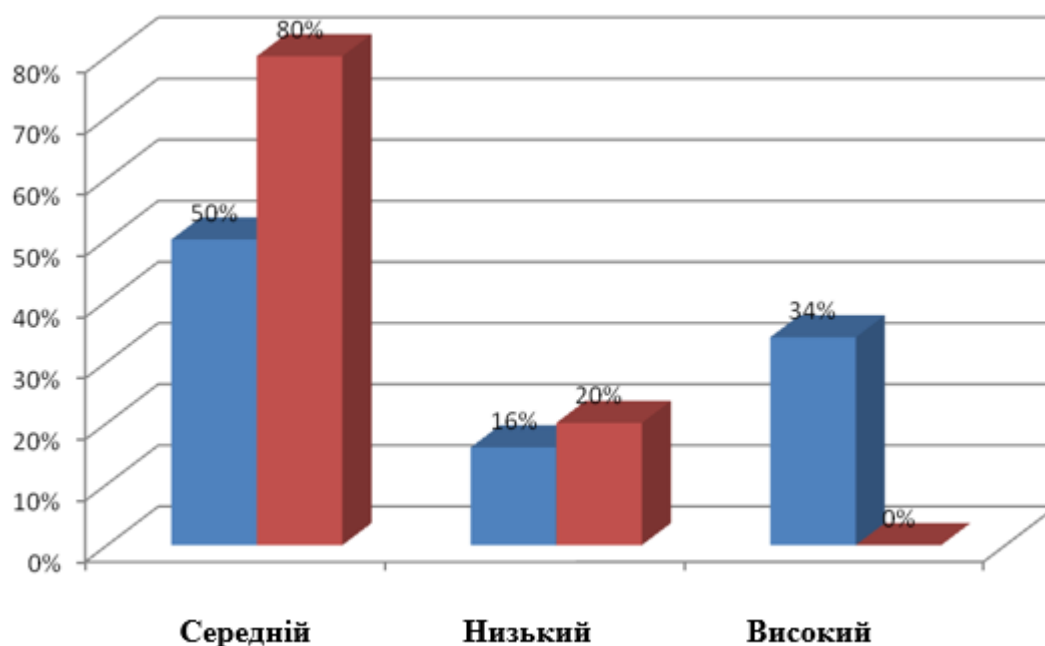
Отримані результати унаочнено у діаграмі 3.2.

**Діаграма 3.2. Розподіл дітей за рівнями агресивності на
контрольному етапі експерименту**

В результаті розробки та проведення експериментальної програми було отримано такі дані.

Високий рівень агресивності у дітей не виявлено, середній рівень агресивності продемонстрували 11 (80%) дітей, низький рівень 9 (20%) дітей (діаграма 3.3.).

Діаграма 3.3. Порівняльні результати розподілу дітей за рівнями агресивності на констатуючому та контрольному етапах експерименту

Порівнюючи відсоткове співвідношення результатів на констатуючому та контрольному етапах експерименту ми бачимо наступне:

- Високий рівень - на початок експерименту сильно виражена агресія становила 34%, після проведення роботи - 0%;

- середній рівень – початку експерименту становив 50%, після проведення роботи – 80%;

- низький рівень – початку експерименту становив 16%, після проведення роботи – 20%.

Ці дані підтвердилися наглядом за іграми дітей. Діти, з якими проводилася робота, стали менш агресивними, більш миролюбними та доброзичливими. Тим самим ми підтвердили висунуту нами гіпотезу і довели, що розроблена нами програма з корекції агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку може бути використана вихователями ЗДО для роботи з дітьми, рівень агресії яких перевищує допустимі норми.

Таким чином, можна констатувати, що за період дошкільного дитинства дитина проходить великий шлях у оволодінні соціальним

простором із його системою нормативної поведінки у міжособистісних відносинах з дорослими та дітьми. Старший дошкільний вік приносить дитині нові досягнення. Цей період є найважливішим у розвитку психічних процесів: уваги, пам'яті, відчуття, сприйняття, мислення. Удосконалюються психофізіологічні функції та виникають складні особистісні новоутворення.

Основні зусилля педагогів у сфері корекції дитячої агресії мають бути спрямовані на виявлення причин виникнення агресії та на пошук позитивних способів роботи з гнівом. Робота з дитиною повинна вестись паралельно з роботою з дорослими: батьками та педагогами ЗДО.

3.2. Рекомендації для батьків щодо профілактики агресивної поведінки у дошкільників

Багато разів поведінка нашої дитини зігриває наше серце. Але іноді це, ймовірно, доводить нас до божевілля. Малюки та діти дошкільного віку можуть не мати аутичного контролю, необхідного для того, щоб мирно виразити свій гнів і природним чином виявляти його, ударяючи або навіть кусаючи, коли розчаровані. Часові істерики є нормальним явищем (істерики), але є кілька речей, які можуть впливати на поведінку дитини.

1. Дитина повинна вивчити домашні правила. Діти не знають домашніх правил, поки їм не скажуть, тому це один із важливих обов'язків батьків. Зазвичай маленькі діти зацікавлені в дотику та дослідженні, тому якщо є цінні предмети, яких батьки не хочуть, щоб діти торкалися, їх слід заховати або видалити. Подумайте про те, щоб створити окрему частину будинку, де дитина зможе грати з книжками чи іграшками. щоразу, коли дитина порушує важливе правило, це потрібно негайно придушити, щоб зрозуміти, що вона зробила щось не так.

2. Застереження переоцінені. Завжди ефективніше знову закріпити бажану поведінку та навчити дитину альтернативній поведінці, а не говорити

їй «зупинись або...». Йому можна сказати, що наступного разу, коли він буде голодний, він повинен сказати це.

3. Здорові розваги. Коли дитину навчають реагувати іншими способами, немає нічого поганого в тому, щоб час від часу відволікати її або спробувати інший підхід, якщо дитина не підкуплена іншою поведінкою, пропонуючи їй солодощі. Наприклад, не погано змістити центр уваги.

4. «Контролюй себе». Ну, ще ні. Батьки повинні пам'ятати, що маленькі діти від природи мають слабкий самоконтроль: їх потрібно вчити не бити й не кусати, коли вони злі, і виражати свої почуття словами.

5. «Ми один одного не б'ємо». Батьки повинні уважно стежити за дітьми, коли вони втягнуті в суперечки з товаришами. Якщо розбіжності незначні, я можу триматися на відстані і залишити дітей самих вирішувати проблему. Але вони повинні втрутитися, коли діти вступають у фізичні бійки, які тривають, навіть коли їм говорять припинити, або якщо дитина перебуває в неконтрольованому гніві та нападає чи кусає іншу дитину. Дитину потрібно відтягнути вбік і тримати окремо, поки вона не заплаче. Якщо бійка надзвичайно жорстока, батьки повинні завершити ігровий сеанс і дати зрозуміти, що не має значення, хто «почав». Немає виправдання спробам заподіяти біль іншому.

6. Замість того, щоб воювати. Батьки повинні навчити дитину говорити «ні» твердим тоном, повертатися спиною або знаходити компроміси, а не сваритися. На прикладі батьки можуть навчити своїх дітей заспокоювати суперечки словами – більш ефективно та цивілізовано – а не через фізичне насильство.

7. «Відмінно». Батьки повинні хвалити дитину за хорошу поведінку і допомагати, пояснюючи, як вона поводитися як старша дитина, коли вона використовує тактику, а не б'є чи кусає. Завжди підкріплюйте поведінку і хваліть дитину, коли вона ніжна і добра.

8. Перерви в порядку. Немає нічого поганого у використанні перерв при неадекватній поведінці дитини, їх можна використовувати після 1 року.

9. Батьки повинні самостійно контролювати свою поведінку, стежити за своєю поведінкою, коли він поруч з дитиною: один із найкращих способів навчити її хорошій поведінці - це самоконтроль батьківської поведінки. якщо вони виражають свій гнів тихо, мирно, дитина, швидше за все, піде за ними.

10. Батьки повинні залишатися сильним. Якщо дитину потрібно покарати, батьки не повинні почуватися винними і, звичайно, не вибачатися. Якщо дитина відчуває змішані почуття, вона буде переконувати себе, що насправді була права і що батько «поганий». Хоча дисциплінування дитини ніколи не буває приємним, це необхідна частина виховання дітей, і немає причин для батьків відчувати себе винними. Дитина повинна розуміти, коли вона не права, і важливо, щоб її навчили брати на себе відповідальність за свої дії та приймати їх наслідки.

Багато батьків вважають, що дисципліна і покарання означають те саме, але це не так. Дисципліна — це спосіб навчитися та підтримувати хороші стосунки між батьками та дітьми. Коли батьки дисциплінують, вони повинні похвалити дитину та дати вказівки твердим тоном, щоб покращити поведінку дитини. Покарання має негативний характер, при цьому батько застосовує неприємні наслідки, коли дитина щось робить або не робить. Покарання є частиною дисципліни, але невеликою її частиною. До 3 років і навіть після цього віку діти просто не розуміють поняття покарання. Встановлення обмежень є набагато кращим підходом до покарання; більшість дітей реагуватимуть на чітке, спокійне та рішуче встановлення меж. Однак якщо дитина протягом кількох тижнів виглядає надзвичайно агресивною, а батьки не можуть впоратися з її поведінкою, пора звернутися до педіатра. Ознаки тривоги включають:

- самоушкодження або травмування інших дітей (сліди від зубів, синці, травми голови)
- напади на батьків або інших дорослих
- відправлення додому з майданчика або школи

- побоювання батьків за безпеку оточуючих.

Найважливішим тривожним сигналом є частота істерик. Іноді діти з проблемами поведінки почуваються добре протягом кількох днів або тижнів без пригод і навіть можуть бути чудовими протягом цього часу, і може пройти цілий місяць, перш ніж вони знову почнуть погано поводитися. Якщо кілька способів виявляться ефективними для винагороди за хорошу поведінку та запобігання поганій поведінці, їх можна використати для встановлення підходу, який працює як удома, так і поза домом. Прогрес може бути повільним, але такі програми є успішними, якщо розпочати їх, коли умови тільки починають розвиватися. Батьки повинні пам'ятати, що найкращий спосіб запобігти агресивній поведінці – забезпечити дитині стабільний, безпечний,

3.4. Комплекс заходів щодо профілактики агресивної поведінки старших дошкільнят в закладах дошкільної освіти

Однією з найважливіших завдань успішного здійснення навчально-виховного процесу є профілактика агресивного поведінка серед дітей старшого дошкільного віку. З цією метою було складено комплекс заходів щодо профілактики агресивної поведінки серед дітей старшого дошкільного віку.

Комплекс заходів щодо профілактики агресивної поведінки потрібен для того, щоб допомогти старшому дошкільнику подолати труднощі з поведінкою та взаємовідносинами, а також зі зниженням соціальної адаптації. Комплекс заходів щодо профілактики агресивної поведінки спрямований насамперед на те, щоб:

1. Зменшити рівень агресії у поведінці дітей старшого дошкільного віку на основі вибудовування конструктивного ставлення до світу.
2. Формувати емоційне усвідомлення своєї поведінки.

3. Навчити дітей старшого дошкільного віку навичкам самоорганізації та саморегуляції.

4. Формувати соціально прийнятні, адекватні способи вираження гніву та агресивності.

5. Розвивати комунікативні здібності, збагатити досвід спілкування навичками конструктивної, адекватної поведінки.

6. Виховувати доброзичливе ставлення до навколишнього світу.

Розглянемо докладніше розроблений комплекс заходів із профілактики агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Мета комплексу: знизити рівень прояву агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку на основі вибудовування конструктивного ставлення до світу на противагу деструктивному.

Завдання комплексу:

1. Зняти емоційну напругу та вербальну агресію.
2. Формувати усвідомлення своєї поведінки.
3. Навчити дітей старшого дошкільного віку навичкам самоорганізації та саморегуляції дій, вчинків та емоційного стану.
4. Формувати соціально прийнятні способи вираження гніву, агресії.
5. Розвивати вміння розпізнавати емоційний стан іншої людини.
6. Розвивати комунікативні можливості, підвищити досвід спілкування навичками конструктивного поведінки.
7. Виховувати доброзичливе ставлення до оточуючих.

Таблиця 3.5.

Комплекс заходів щодо профілактики агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку

№	Заходи	Форми	Методи
1.	Заняття «Знайомство»	Групова.	Ігрова терапія, релаксація.
2.	Заняття «Усмішка»	Групова	Проективне малювання, ігрова терапія.

3.	Заняття «Дорогий друже»	Групова	Ігрова терапія, релаксація, казко-терапія.
4.	Заняття «Двійник»	Групова, робота в парах.	Ігрова терапія, релаксація.
5.	Заняття «Дружба»	Групова	Ігрова терапія, релаксація
6.	Заняття «Чарівна гра»	Групова	Ігрова терапія, релаксація проєктивне малювання.
7.	Заняття «Виплеск»	Групова, робота в парах.	Ігрова терапія, музична терапія, проєктування малювання.
8.	Заняття «Ми - дружня група»	Груповая	Ігрова терапія, релаксація, проєктивне малюванн.

Розглянемо кожне заняття докладніше.

1. Заняття «Знайомство».

Мета заняття: створення атмосфери прийняття та розуміння оточуючих, розвиток комунікативних навичок.

Завдання заняття:

1. Допомогти старшим дошкільнятами набути більш повні знання одне про одного.

2. Сприяти підвищенню самооцінки.

3. Формування почуття цінності інших та самоцінності. Заняття включає наступні вправи:

- вправу "Інтерв'ю";
- вправу «Чарівні кульки»;
- вправа "Я дуже хороший";
- вправа «Сполучена лінія».

Ймовірний результат: оволодіння старшими дошкільнятами правил роботи у групах, ораторськими здібностями. Підвищення впевненості у собі, зняття емоційної напруги. Створення сприятливого мікроклімату групи.

2. Заняття «Усмішка».

Мета заняття: зняття емоційної та м'язової напруги. Завдання заняття:

1. Навчити старших дошкільнят розпізнавати свій настрій та настрої оточуючих.

2. Розвиток уміння публічно розповідати про свої відчуття.

3. Розвиток уміння вислухати інших. Заняття включає наступні вправи:

- вправу «Мій настрій»;
- вправу «Горішок»;
- вправа «Повітряна куля».

Ймовірний результат: поліпшення ораторських здібностей, емоційне розслаблення, створення атмосфери спокою групи.

3. Заняття «Дорогий друже».

Ціль заняття: встановлення дружнього контакту між учасниками групи, створення атмосфери єдності.

Завдання заняття:

1. Зняття внутрішньої напруги, що накопичилася.

2. Розвиток уміння висловлювати свій емоційний стан.

3. Встановлення довірчих відносин.

4. Розвиток тактильних відчуттів.

Заняття включає наступні вправи:

- вправу «Ріплення»;
- вправу «Подаруй посмішку»;
- вправа «Яка рука у сусіда»;
- вправа «Клейовий дощик».

Ймовірний результат: вміння розповідати на публіку свої думки, висловлювати емоції. Згуртування групи, емоційна підтримка одне одного.

4. Заняття «Двійник».

Мета заняття: зниження агресивної поведінки та вербальної агресії.

Завдання заняття:

1. Зняття внутрішньої напруги, що накопичилася.

2. Формувати вміння в дітей віком підкорятися вимогам дорослого.

3. Виплеск гніву у прийнятній формі.
4. Формування у старших дошкільнят моральних уявлень.
5. Формування у старших дошкільнят позитивної установки на ставлення до навколишнього світу.

Заняття включає наступні вправи:

- вправу «Дзеркало»;
- вправу «Тільки разом»;
- вправу "Сир-бор";
- вправу «Клубочок».

Передбачуваний результат: контроль над своєю поведінкою, здатність слухати та чути інших. Створення атмосфери довіри до партнера, здатність проявити себе позитивно. Розширення знань інформації себе від оточуючих, створення сприятливої обстановки.

5. Заняття «Дружба».

Мета заняття: навчити старших дошкільнят узгоджено діяти у групі.

Завдання заняття:

1. Формування довіри друг до друга.
2. Формування відчуття емпатії.
3. Створення атмосфери довіри групи.
4. Навчити старших дошкільнят надавати підтримку один одному.

Заняття включає наступні вправи:

- вправа «Аеробус»;
- вправу «Добрий звір»;
- вправу «Гусениця»;
- вправа «Кролики та слоники».

Передбачуваний результат: підвищення довіри, впевненості, спокою та доброзичливого ставлення до групи один до одного.

6. Заняття «Чарівна гра».

Мета заняття: навчити дітей ефективним способам спілкування, зняття агресивної поведінки.

Завдання заняття:

1. Допомогти старшим дошкільникам придбати більше позитивних манер.
2. Навчити старших дошкільнят у прийнятній формі виплеснути гнів.
3. Зняття почуття тривожності та напруги.
4. Самовираження та прояв себе з позитивного боку. Заняття включає наступні вправи:

- вправу «Попроси іграшку»;
- вправу «Два барани»;
- вправу «Клякси»;
- вправу "Салют";
- вправу «Фортеця».

Ймовірний результат: підвищення інтересу до дитини з боку інших дітей, бажання навчатися гарним манерам та формам поведінки. Зменшення негативу у поведінці, створення позитивних емоцій та сприятливого клімату у групі.

7. Заняття «Виплеск».

Мета заняття: навчити старших дошкільнят у прийнятній формі виплеснути гнів і позбутися агресивної поведінки.

Завдання заняття:

1. Виплеск емоційної напруги.
2. Зняття відчуття провини.
3. Самовираження та прояв себе з позитивного боку. Заняття включає наступні вправи:

- вправу «Маленьке приведення»;
- вправу «Маски»;
- вправа «Злі та добрі кішки»;
- вправу "Танець свободи".

Передбачуваний результат: набуття почуття спокою та врівноваженості, зменшення агресії у поведінці. Виплеск негативних емоцій та роздратування.

8. Заняття "Ми дружна група".

Мета заняття: набуття позитивних форм поведінки. Завдання заняття:

1. Формування почуття цінності інших та самоцінності.
2. Створення позитивних установок.
3. Розвиток толерантності.

Заняття включає наступні вправи:

- вправа «Сполучена лінія»;
- вправу «Комплементи»;
- вправа «Жужжа»;
- вправа «Наша дружня група».

Передбачуваний результат: підвищення позитивного настрою, створення сприятливої атмосфери групи. Виплеск роздратування та гніву у прийнятній формі. Поведінка дітей старшого дошкільного віку ставатиме спокійніше, діти починають прислухатися один до одного.

Запропонований нами комплекс заходів щодо профілактики агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку сприяє згуртуванню групи, покращенню взаємовідносин дітей у групі, що є важливою умовою профілактики агресивної поведінки дітей.

Даний комплекс заходів щодо профілактики агресивної поведінки дає можливість старшому дошкільнику проявити себе з позитивного боку, так само у прийнятній формі виплеснути гнів, агресію та агресію. Розроблений комплекс заходів дозволить попередити агресивну поведінку у групі.

Таким чином, на основі теоретичних та отриманих емпіричних даних ми розробили комплекс заходів щодо профілактики агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку у ЗДО «Гвоздичка».

Висновки до третього розділу

Сьогодні велику тривогу викликають прояви агресивності у поведінці дітей, тих сьогоднішніх дітей, які у будь-якій державі визначають його майбутній статус та напрямок руху – у бік розвитку чи деградації. Саме тому дослідження особливостей агресивності дітей, розробка способів її корекції є одним із актуальних завдань сучасної психологічної науки. Зростання агресивних тенденцій серед людей відбиває одну з найгостріших проблем сучасності. Прояв агресії, як і школах, і дошкільних закладах дедалі більше хвилює батьків, вихователів, вчителів; у певній категорії дітей агресивність зберігається та розвивається, трансформуючись у стійку особистісну якість. У зв'язку з важливістю гуманізації та демократизації всієї системи освіти, у тому числі й суспільного дошкільного виховання, нагальним завданням є формування у дітей з перших років життя моральних цінностей, які б допомогли їм надалі протистояти збільшеній бездуховності та комерціалізації суспільства, виховати в них толерантність, миролюбність, кооперативність.

Резюмуючи вищевикладене, можна відзначити, що проведений якісний та кількісний аналіз експериментальних даних, отриманих на початковому та заключному етапах експерименту, довів результативність та доцільність запропонованої методики, спрямованої на корекцію агресії дітей старшого дошкільного віку.

Корекція агресії у дітей старшого дошкільного віку в сучасному ЗДО найбільше ефективно при реалізації запропонованої нами програми. Ефективність методики забезпечується логічністю, доцільністю розробленої системи завдань.

ВИСНОВКИ

Дошкільний вік є особливо важливим періодом зростання, оскільки це перший вік розвитку дитини. На цьому етапі виникають досить складні стосунки, які істотно впливають на розвиток особистості дитини у спілкуванні з однолітками. Знання особливостей взаємовідносин дітей групи дитячого садка та труднощів, з якими вони стикаються, може стати великою допомогою в організації виховної роботи з дітьми від дошкільного віку до дорослого.

У дошкільний період світ дитини часто нерозривно пов'язаний зі світом інших дітей. І в міру зростання дитини це стає все більш важливим для її стосунків з однолітками. Очевидно, що спілкування дитини з однолітками - це особлива сфера її життя, яка сильно відрізняється від спілкування з дорослими. Дорослі поруч зазвичай уважні і доброзичливі, оточують його теплом і турботою, навчають певним навичкам і вмінням. Між колегами все по-різному. Діти менш уважні та доброзичливі, часто менш охоче допомагають, підтримують і розуміють своїх однолітків. Вони можуть взяти іграшку і потривожити її, не звертаючи уваги на сльози. І все ж спілкування з іншими дітьми приносить дошкільнику незрівнянне задоволення.

Дошкільний період дитинства чутливий до формування основ колективістських якостей дитини та гуманного ставлення до оточуючих. Якщо підвалини цих якостей не сформувати в дошкільному віці, вся особистість дитини може погіршитися, і тоді заповнити цю прогалину буде вкрай важко.

Але в дошкільному віці замість середовища, сприятливого для зростання в дитячому садку, можуть бути створені умови, в яких вплив середовища стає «патогенним» у розвитку особистості, оскільки обмежує його.

Тому так важливо раннє виявлення та попередження конфліктів, нещастя та емоційних потрясінь серед однолітків дитини. Їхнє незнання нейтралізує спроби працювати та ставитися до всіх прав дитини, а також заважає реалізації індивідуального підходу до виховання дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрющенко Т. К. (2016) Формування здоров'я збережувальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку: методичний посібник. Тернопіль. Мандрівець. 120 с.
2. Ашиток Н.В. (2017) Формування морально-ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку на матеріалі дитячої літератури. *Людинознавчі студії*. Випуск 5/37. С. 4–11.
3. Бичковська Г.К. (2018) Агресивна дитина. Запобігання та обмеження проявів. *Психолог*. №5/6. С. 32-34.
4. Біркова І.І. (2016) Оволодіння навичками саморегуляції. Опанування агресивних проявів у поведінці: заняття з елементами тренінгу. *Психолог*. № 21/22. – С. 27-29.
5. Васильєва О. В. (2020) Жорстоке поводження з дітьми. Профілактика та уникнення. *Психолог*. №35–36. С. 8–11.
6. Вечірко Н.М. (2016) Профілактика насильницької, жорстокої й агресивної поведінки : заняття з елементами тренінгу. *Психолог*. № 9/10. С. 16-25.
7. Вольська М. М. (2016) Причини виникнення агресивної поведінки у дошкільному віці. *Психологія молодшого школяра*. Житомир. Рута. С. 23-26.
8. Гаримович Е. З. (2018) Корекційна робота з агресивними дітьми. *Дефектолог*. №11 (лист.). С. 55–57.
9. Голінська Т.Д. (2016) Арт-терапевтичні впливи на особистість дитини. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. №6. С. 16–19.
10. Городецька О.В.(2016) Захист психіки дитини-дошкільника від негативного впливу засобів масової комунікації. *Від медіаграмотності до медіакультури: стратегії, проблеми, перспективи: тези доповідей Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (27 квітня 2016 р.)*. Миколаїв. С. 17–19.

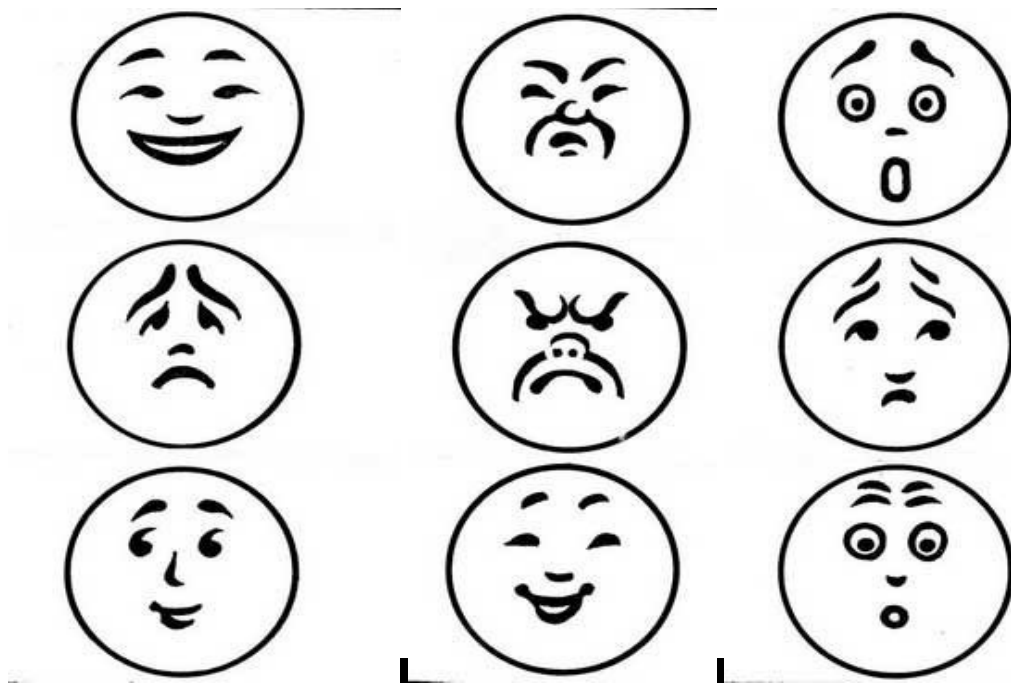
11. Григоренко О.І. (2015) Використання проєктивних методик у роботі з дітьми. *Психолог.* №18–19. С. 38–45.
12. Дозорець Л.В. (2016) Корекція агресивності у дошкільників. *Психолог.* №9. С. 44-46.
13. Драгун Я.Є., Косарева Г.В. (2019). Корекційно відновлювальна робота з дітьми дошкільного віку із сенсорною алалією. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти.* 59-61.
14. Дроздов О. Ю. (2015) Проблеми агресивної поведінки особистості. Чернігів. СТАРТ. 156 с.
15. Дронова О. С. (2021) Теоретико-прикладні засади профілактики та корекції агресивної поведінки неповнолітніх Практична психологія та соціальна робота. №7. С. 57–60.
16. Євтушенко І. В. (2017) Страх та агресія як деструктивні прояви психіки. *Психологія.* №. 21. С. 15–23.
17. Запущляк О. З. (2019) Особливості агресії акцентуєваних підлітків. *Проблеми загальної і педагогічної психології.* Т. 5. Вип. 1. С. 152–157.
18. Іванова В. В. (2020) Причини та форми агресивної поведінки підлітків. *Практична психологія і соціальна робота.* №5. С. 14–16.
19. Іванчук С.С. (2017) Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури споживання. Дисертація кандидата наук. Слов'янськ. 310 с.
20. Ігнат'єва О.В.(2016) Особливості агресивної поведінки молодших школярів. *Психологія молодшого школяра.* Житомир. Рута. С. 56-60.
21. Казаннікова К. О. (2018). Психологічний супровід агресивної. Проблеми сучасної педагогічної освіти. *Педагогіка і психологія.* 39(3). С. 8–10
22. Калиниченко І.Д., Колесник А.А. (2020) Оцінка показників уваги у дітей дошкільного віку з різним рівнем довільної оперативної пам'яті. *Вісник Одеського національного університету. Біологія.* Т. 25.№. 2 (47). С. 163-172.
23. Капустюк О.К. (2018) Простір арт-терапії: не все так просто, як здається. *Практичний психолог: дитячий садок, школа.* № 4. С. 4-9.

24. Климчук В. О. (2016) Кластерний аналіз: використання у психологічних дослідженнях. *Практична психологія та соціальна робота*. №34. С. 30–36.
25. Кльоц Л.Д. (2019) Профілактика агресивної та жорстокої поведінки серед неповнолітніх і молоді. *Практична психологія та соціальна робота*. №6. С. 19–25.
26. Ларіна Т. О. (2018) Соціально-психологічні передумови аутоагресивної поведінки молоді. Автореферат дисертації кандидата наук. Київ. 18 с.
27. Лящ О. П. (2017) Роль сім'ї у становленні деструктивних агресивних проявів учнів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. №6. С. 194–200.
28. Лящук Л. К. (2018) Програма курсу корекційних занять зі зниження агресії у дітей. *Психолог* №30/32. С. 24-28.
29. Пугач Л. М. (2021) Зрозуміти і підтримати. Програма занять психологічної підтримки дітей, схильних до агресії. *Психолог*. №6. С. 22–26.
30. Руденко А.І. (2017) Ігри і казки, які лікують. Харків. «Основа». 208 с.
31. Савельєва Н. В. (2017) Методики ведення тренінгу. Курс для практичних психологів та соціальних педагогів. *Психолог*. №34. С. 21–25
32. Серєда І.Г. (2019). Використання технології арт-терапії в корекційно-виховній роботі. *Інноваційна педагогіка*. №10. 63-66.
33. Стреж Л.Т. (2019) Пластичні матеріали в роботі з дітьми. Київ. Освіта. 152 с.
34. Ткачук А. Д. (2018) Агресія як форма прояву девіантної. *Психолог*. №16. С. 17–18.
35. Філімошкіна Н.К. (2018) Маленький агресор: 9 відповідей вихователю. *Практичний психолог. Дитячий садок*. Вип.12. С. 36– 39.

ДОДАТКИ

Додаток А

Прояви радості, здивування у дітей дошкільного віку

Сюжети казкотерапії

Продовження Додатку Б

